

સમશ્યા સંગ્રહ.

આવૃત્તિ પેહેલી.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર,

ડી. એમ. ભટ્ટ.

સામેશ તાબે મહીકાંડા.

શાર્દુલાવિકિરિત વૃત્તમ.

ઉદ્યોગે વખતી સદા જર તળી, સંપત્તિયો રે નકી;
વિદ્યાઓ પણ વાખતી અતિ વળી, ઉદ્યોગ કરવા થકી;
ઉદ્યોગે પ્રથિવી વિશે નર સહુ, તાજે કિવા છે સ્વરે;
તે માંટે સમજી ચઢો ! નર તમે, ઉદ્યોગ માર્ગે અરે. ૧

દાહરો.

ઉદ્યોગ શબ્દ જ્યાં છે નહીં, ઈશ્વર ત્યાં નહીં હોય;
ઈશ્વર નહીં હોય છે, જ્યાં ઉદ્યોગજર હોય. ૨

અમદાવાદમાં.

“ગુજરાત નેશ્નલ” પ્રેસમાં મુદ્રાંકિત કર્યું.

સને ૧૮૮૮ સર્વિસ ૧૯૪૪

કીમત ચાર આના.

સમશ્યા સંગ્રહ.

આવૃત્તિ પેહેલી.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર,

ડી. એમ. ભટ્ટ.

સામેશ તાબે મહીકાંઠા.

શાર્દુલવિક્રિદિત વૃત્તમ્.

ઉદ્યોગે વધતી સદા જર તળી, સંપત્તિયો રે નકી;
વિદ્યાઓ પળ વાધતી અતિ ઘણી, ઉદ્યોગ કરવા થકી;
ઉદ્યોગે પ્રથિવી વિશે નર સહુ, તાબે કિષ્કા છે સ્વરે;
તે માટે સમજી ચઢો ? નર તમે, ઉદ્યોગ માર્ગે અરે. ૧

દ્વાહરે.

- ઉદ્યોગ શબ્દ જ્યાં છે નહીં, ઈશ્વર ત્યાં નહીં હોય;
ઈશ્વર નક્કી હોય છે, જ્યાં ઉદ્યોગજ હોય. ૨

અમદાવાદમાં.

“ગુજરાત ગેઝેટ” પ્રેસમાં મુદ્રાંકિત કર્યું.

સને ૧૮૮૮ સંવત ૧૯૪૪

હીંમત ચાર આના.

વિજ્ઞાપ્તી પત્ર.

નંબર.

મેહેરખાન

ની

વિત્ર સેવામાં.

મુકામ.

માનવંતા સાહેબ,

૧ આપની પાસે આ “ સમસ્યા સંગ્રહ ” પુસ્તક પાઠવું છું
તો તેને ઉત્તેજક કાર્ય જાણી અંતઃકરણી અર્થાત આદર અને ઉત્સા-
હથી આશ્રય આપવા ઉત્સુક થશે એવો પૂર્ણ ભરોસો છે. આ-
પણું નામ, કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠા સાંભળીનેજ આ પુસ્તક આપની હ-
રિમાં મોકલ્યું છે તો તે કૃપા કરી સ્વિકારતાં તેની ન્યોચ્છવર
૦-૪-૦ તથા પોસ્ટેજના રૂ ૦-૦-૬ મળી રૂ ૦-૪-૬ મોકલવા
તસ્દી લેશેજી. કદાપી આવી નજીવી રકમનો વિચાર કરી આપની
મરજી તે પુસ્તક રાખવાની નહિ હશે તો મેહેરખાની રાહે તેના ઉ-
પર અડધા આનાની મિત્રતા તમારી મોટા માસની અંદર પરત કર-
વા આપણે સમજી રહ્યા છીએ. આ પુસ્તક આપણે મેહેરખાની રાહે મોકલી દેવામાં
આવશે.

આ સમસ્યા સંગ્રહનું બીજું પુસ્તક થોડી મુદતમાં મારા ત-
રફથી બહાર પડવાનું છે તેથી જો કોઈ ઉત્સાહી સદગૃહસ્થ પસંદ
કરવા યોગ્ય નવીન પૃ સમસ્યાઓ દરેકના ઉત્તર સહીત મોકલી
દેશે તેને આ પુસ્તક બેટ દાખલ મોકલી આપવા સાથે ઉપકૃત થઈશ.
સામેરા તાબે મહીકાંઠા

આજ્ઞાધિન અનુચર

તા. ૧-૭-૧૮૮૮.

ડી૦ એમ૦ ભટ્ટ.

સમસ્યા સંગ્રહ.

દોહરો.

બંધ હરણુ, સુખ કરણુ, શ્રી દાદુ દીન દયાળ;
મણે શણે જે પ્રંધ આ, તેની હર જાંબળ.

૧ (૧) વૃક્ષ સ્યાગ્રે ફલં દૃષ્ટં ફલાગ્રે વૃક્ષ એવચ ।

અકારાદિ સકારાન્તં યો જાનાતિ સપણ્ડિતઃ ॥

ઝાડની ઝાળઉપર ફળ દેખાય છે અને ફળની ઉપર ઝાડ દેખાય છે. એ નામમાં પેહલો અકાર છે અને છેલ્લો સકાર છે. આ બંને તે પંડિત.

૨ (૨) સોં આંબા સો આંબલૂ, રાયણુ બસેં જે ચાર;
કુલઉપર જેને પાતરાં, કહો વીરા કરી વિચાર.

ઉત્તર:—અનાસ.

૨ વાંકો વળી પિલોડે વાલો, કરવા દુરે અનળ કસાલો;
આપે ફળ કરિને ભુજ લાંબો, શું સખિ સજજનના સખિ
ઉત્તર:—આંબો.

૩ અસ્થિ નાસ્તિ શિરો નાસ્તિ બાહુ રસ્તિ નિરજ્જુલિઃ ।

નાસ્તિ પાદ દ્વયં ગાઢ મઙ્ગ માલિજ્જતિ સ્વયમ ॥

હાડકાં નથી, માથું નથી, હાથ છે પણ આંગળિયો નથી, જે પગ નથી, આટલું છતાં તે ગાઢ આલિંગન કરે છે—અસાધ્ય બેઠે છે—સારે તે શું હશે ?

ઉત્તર:—દોહરો.

નિર્જીવ શીરવિણુ શોભતું, ઉજવળ રંગ પ્રમાણુ;
પુરૂષ અંગ આલીંગતું, “અંગરચુ” ઉર આણુ.

છપો.

એક પુરૂષ ગુણવાન, આર સૂત તેને મ્હોટા;
પાટવિ એક પ્રસિદ્ધ, છેક બીજા છે છોટા;
પાટવિનો પરિવાર, માન મેદનીમાં પામ્યો;
હુત્તર શીખી હરેક, કીધાં કિરતીનાં કામો;
સૌ અદેખાધ એની કરે, બીજા બધા ભાધ્યો મળી;
સમસ્યા શાણુને સેહેજ છે, કદિ મૂર્ખ ન લહે કળી;
ઉત્તર:—એશિઆખંડ.

૫ એક માણસને ત્રણ દીકરા હતા. એક દસ વરસનો, બીજો ત્રીસ વરસનો અને ત્રિજો પચાસ વરસનો. તેઓને દાડમ આપી બજારમાં વેચવા મોકલ્યા. ૧૦ વરસના છોકરાને ૧૦ દાડમ, ૩૦ વર્ષનાને ૩૦ અને ૫૦ વર્ષનાને ૫૦ દાડમ. અને તેઓને હુકમ કર્યો હતો કે દાડમ એક સરખી રૂકિંમતે વેચવાં અને સૌએ સરખા પૈસા ઉપજાવવા. હવે ઉપર કહેલા હુકમ પ્રમાણે તેઓએ પોતાનાં દાડમ કયે ભાવે વેચવાં જોઈએ તે બતાવો ?

ઉત્તર:—પ્રથમ ત્રણે જણે રૂપિયા એકનાં સાત દાડમ પ્રમાણે વેચ્યાં. પેહેલાએ સાત, બીજાએ અઠાવીસ અને ત્રિજાએ આગળ પચાસ, પછી બાકીનાં દાડમ બધાએ ત્રણ રૂપિયે એક-એક પ્રમાણે વેચ્યાં, જેથી ત્રણે જણુ દસ દસ રૂપિયા લેધને ઘેર આવ્યા.

૬ લાંબો લાંબો ઝાડનો સોટો, કાતરેલાં છે પાન;
હાથમાં લેધને પીવા બેઠા તો, રેવડી દાણા દાણુ.

ઉત્તર:—આસંદરો.

૭ મુજ મસ્તક પર ચડિને બેઠો, કેશ ગ્રહી ઉતરે નવ હેઠો;
ધરે ન કોય વડીલનો ધાક, યું સખિ સજ્જનના સખી.

ઉત્તર:—ચાક.

- ૮ જોરાને કાળે ડંખિયું, નહીં મુખને નહીં દંત;
તેને આંધો ગાંધીડા પડીકલે, તેતો કાળે મારા કંથ.

ઉત્તર:—અશીળુ.

છાપો.

- ૯ મિત હતા જણુ બેજ, એક કહે રમવા બહિં;
એકે શેર સવાળે, ખાંતથી લીધું ખાવું;
બીજે પોણા શેર, ત્રીજેજ જણુ તેમાં જમિયો;
પૈસા આપી વીશ, રાજ થઇ નેતો રમિયો;
વીશે પૈસાએ વેંચવા, તેતો ક્રોતક સારણુ;
કવિ શામળ કહે સમજું ખરો પાંડિત કરશે પારણુ.

ઉત્તર:—છાપો.

આખ્યા પૈસા વીશ ટાંક અડતાળીશ આધ;
એમાં આઠમે ભાગ ટાંક ખટ તે તો બાઈ;
પોણા શેરમાંથીજ ખાંત રાખીને આધા;
આઠી જેતાળીશ સવા શેરમાંથી સાધ્યા;
સવાશેરવાળે સાડા સતર, વળી લીધા પૈસા વઢી;
પોણાશેરવાળો બોલ્યો, પછી આપ બાઈ મુજને અઢી;

-----.

૧૦ કોઈ બે જણુ આંખાવાડીમાં ફરતા હતા, એટલામાં વેગજેથી
એક આંખા ઉપરથી પાંચ સાત કેરિયો પડતી દીઠી. દીઠી તે લેવા
દોડ્યા નહીં; ને દોડ્યા બીજા બે જણુ. દોડ્યા તેણે લીધી નહીં;
ને લીધી બીજા બે જણુ; લીધી તેણે આધી નહીં; ને આધી બીજા
એક જણુ, એવું એક સ્ત્રી પોતાના પતીને કહે છે, હે સ્વામીનાથ
આ વાત સાચી હશે અને સાચી હોય તો શી પેરે ?

ઉત્તર:—આ સવાલનો જવાબ કહેતાં,

સ્વરે ખર આવશે હાસ્ય;

પણુ કહ્યા વગર ચાલે નહીં;

ગંભાર મન પરતાય;

હા હા કહેશે સરવ કોઇ,

થ ઠા મ કરશે લગાર;

મોટપણું રાખી શોધજો—

હુમ હુમ કરશે ગમાર.

દોહરો.

- ૧૧ (૧) સુંદર જળ સરોવર ભર્યું, જ્યાં ખૂટે સઉ કોય;
પણ કોઇ પી નવ શકે, તમ વિણ તજીશ સોય.
- (૨) આરખી તુરકી આયના, શરસી બોલી પાયના;
આતુર હોય સો બુજે, દેખતે કું મોં સુઝે.
- (૩) વાદળ જેવું ઉજળું, ચાંદા જેવું જોળ;
મૃગ નેનીઆળી મુલવે, હોરા હાટ કરી જોળ.

ઉત્તર:—દોહરો.

તેજ વધે તે દેખતાં, કામનિ વાધે કામ;
ભોગી નરને ભાવતું, નિઝે “દર્પણ” નામ.

ઉત્તર:—આરસી અથવા દર્પણ.

૧૨ હું એક વખત એક ગામથી પીજે ગામ જવા નિકળ્યો હતો, તેવામાં એક પુરુષ પોતાના પોઠિયા ઉપર કાંઈ માત્ર નાંખી ચાલ્યો આવતો હતો. થોડે આવતાં રસ્તામાં એક નદી આવી, તેથી પેલો પુરુષ પોતાના પોઠિયા ઉપર ચઢી બેઠો, અને નદીને પેલે પાર જવા તૈયાર થયો. હું પણ તે નદીને કિનારેજ હોતો હતો. પેલા પોઠિયાને નદીમાં ચલાવ્યો તે થોડે દૂર ગયો એટલામાં એક ખાડો આવ્યો તેમાં પેલો પોઠિયો એટલો ડૂબી ગયો કે ઉપર બેસનારનું એકલું ટાકુંજ દેખાતું હતું. એવામાં અકસ્માત અગ્નિ પ્રગટ થયો તેથી તે પોઠિયો તથા તેની ઉપર બેસનાર માણસ, અને નદી વચ્ચે બળી મુઝ્યા, એ વાત શી રીતે બની હશે ?

ઉત્તર:—પેલા પોઠિયાના માલિકે તે પોઠિયા ઉપર જે માલ લાદ્યો હતો તે કળી ચૂનો હતો. જ્યારે કળી ચૂનો પાણી સાથે મળે છે ત્યારે તે ફાટે છે અને એટલો અગ્નિ પ્રદિપ્ત થાય છે કે તે-

ના ઝપાટામાં આવેલા પ્રાણીનો જીવ લે છે. તેજ પ્રમાણે થવાથી ઉપર લખેલો પોડીઓ તથા આદમી બળી મુઆ.

૧૩ રાહ ચાલતાં અંબર ગ્રહે, જુએ ન કાંઈ વળગ્યો રહે;
શું કહું વાળે દુઃખનો આંટો, શું સખિ સજ્જનના સખિ +

ઉત્તર:—કાંટો.

૧૪ ફેાફાળ પુલી મહીશા શીંગી, નારી નામે નામ,
આગળ 'આ' પાછળ 'લ', મધ્ય અક્ષર કહે તે પડિત.

ઉત્તર:—આંમલી.

૧૫ નિશદિન મારા પકડે પાય, ગાયન મુજ સમીપે ગાય;
હરેક કામે રહે છે હાજર, શું સખિ સજ્જનના સખિ +

ઉત્તર:—ઝાંઝર.

૧૬ વડ જેવાં પાતરાં, શેરડી જેવી પેરી,
મોગરા જેવા પુલ જેને આંખા જેવી ફેરી.

ઉત્તર:—આકડો.

છાંચો.

૧૭ સરોવર સુંદર સાર, નૌતમે નીર ભર્યું છે;
નહિ આરો નહિ પાળ, સ્થીર પાણુ હામ ઠર્યું છે.
વનસ્પતિ સ્થિર વેલ, વિના પગ મૃગ ચરે છે;
વિના ધનુષને બાંણ, વિના કર ચોટ કરે છે.
તે ગારનાર નયિ દીશતો, મૃગ તેને મારી મરે;
તે લાવ્ય કંથ કહે કામની, દંખી મન મારું ઠરે.

ઉત્તર:—દીવો પવનથી ચોલવાય છે તે.

૧૮ હું એક મોટો જળરો જાડો દૈન છું અને ઘણું કરી વડોદરા
ના મહારાજના દરબારમાં રહું છું. મારા સાંધાનો સરવાળો કરો તો
૧૩૧ થશે. પણ જો તમે બીજા સવાચાર જા આપો તો હું મારું

મુકામ છોડી દાકતરની દુકાને બેસું છું, અને દરદો સારાં કરવા કા-
મ લાગું છું. એ ઉપરાંત જો તમે હા ખીજ આપો તો લાંથી પ-
ણ નિકળીને કાપડિયાની દુકાનપર જઈ બેસું છું જ્યાંથી તમે વા-
રંવાર તમારું શરીર ઢાંકવા મને ઘેર લેઈ જાઓ છો. આ વેળા હું
પેહેલાં કરતાં કદમાં બેવડો બનું છું. તો પણ તમે મને હેતથી ત-
મારી પાસે રાખો છો, એવું વિચિત્ર પ્રાણી હું કોણ?

ઉત્તર:—હા હા+હા હા (મલમલ)

મલ—મલમ (મલમલ)

૧૯ કાળો ઘોડો કાખરો નગરી જોતો જાય,
સવા લાખ રૂપિયા આપે તો પણ તેનું મૂલ ન થાય.
ઉત્તર:—આંખ.

૨૦ (૧)એક જનાવર એવું ડોક લાંબીને વાંકડો,
ઝાડ ખાય પાન ખાય, એક નહીં ખાય આકડો.
(૨)લાંબે પગલે ચાલે પ્રીતે, ખડખડ થાય નહીં એ રીતે;
ઉડી નાશતો એ ફિર તુટ, શું સખિ સજ્જનના સખિ.
ઉત્તર:—

દાહરો.

૨૧ (૧)ત્રણ અક્ષરનું નામ જે, કહિયે ગુણિયલ તેહ;
પેલા બે અક્ષર થકી, પક્ષી નીપજે એહ. ૧
પેલા ને છેલ્લા થકી, બચંકર બને છે નામ;
જેથી લોક દુઃખી થતા, એવો એહન કામ, ૨
છપ્પો,
(૨)અતિશે ઊજવળ અંગ, થયો કાળો તે કરમે;
ખટ દર્શન ખટ શાસ્ત્ર, ધરે અંતરમાં ધરમે, ૧
પોતે જાત પવિત્ર, નહાવા ધોવાથી નાસે;
જળ પિધે જીવે ન, પલક ન રહે જળ પાસે. ૨

પરમાર્થી પરાક્રમી ધણો, પરમૂલમાં પરવરે;
 શામળ કહે શાહ સુલતાન સઉ, અધિક આશ એની કરે. ૩
 (૩)ઉજવળ ધરતી એક સ્યામ અક્ષર શુ' રાખે વેર,
 મળે છે કાગદી આંગણે, જઇ જો જો રૂડી પેર-
 ઉત્તર:—કાગળ.

છાપો.

- ૨૨ (૧)દીકું ઝાડ મેં એક, જેની સર્વોત્તમ છાયા;
 તેની તનયા તેહ, તે તણી કંચન કાયા;
 અહાર ઈચ્છે સર્વ, દેવતાને છે દુર્લભ;
 અવર સમય નવ મળે, ઉજ્જુ રતુમાં સુર્લભ;
 તે અમૃત સરખે! સ્વાદ છે, શિર છેદી જમવા ધસે;
 વળિ મૂછાળો નર તેહના, ઉદરમાં વાસો વસે,
 (૨)આપે જન્મી બેટડી, બેટડીએ જન્મ્યો આપ;
 સભા સૈને પુછીએ, બેટી બડી કે આપ.
 (૩)એવો મારો નાથ, લાકડે લાડવા ધડે, લીલાના પીળા કરે,
 મારી મચ્છડી લીલા કરે, પડી ધુટણિયે સડકા ભરે.

છાપો. . .

- (૪)ચાતુર નર તું ચેત, એક અચરત મેં દીકું;
 સુંદર રૂપ સ્વરૂપ, અધિક અમૃતથી મીકું;
 કાયા ઉપર હાડ, હાડ ઉપર વાળ ભણી ને;
 વાળ ઉપર છે રધિર, સુગુણ તેનાજ ગણી ને;
 અરિ તે ઉપર તો ખાલ છે, ખાલ ઉપર વાળજ નથી;
 વળિ મુખમાંથી અમૃત ઝરે, શામળ કહે કહો કથી.
 (૫)પેહેલી પેરે લીલી ચોળી, પછી પેરે પીળી ચોળી,
 આવે એના દેશમાં જાય તેના દેશમાં.

ઉત્તર:—કેરી.

૨૩ (૧)કૃષ્ણ મુક્તી ન માર્જારી દ્વિ જિવ્હા નચ સર્પિણી !

पञ्च मर्ता न पाञ्चाली यो जानाति सपण्डितः ॥

કાળું મુખ છે પણ તે બિલાડી નથી; બે જીભો છે પણ સાપેણુ નથી; પાંચ ભત્તારવાળી—એટલે પાંચના કબજામાં રહી કામ કરનારી—છે પણ તે પાંચાળી—દ્રૌપદી નથી; ત્યારે તે કોણ ? એ જે જાણે તે પાંડિત.

(૨) એક જનાવર આદમ દીદમ, ચલતે ચલતે થાકા,
શીર પકડને મુડી કાઢી તો શીરસે ચલને લાગા.

(૩) દો પુરૂષ કે સંબંધસે નીપજી નારી એક,
જ્યાકો જાયો જગતમે ધર ધરમે અનેક,
ધર ધરમે અનેક જીવ જડ રૂપ પ્રકાશે,
નર નારી બિન જીવ ચોર કોઇ રખેની પાસે,
ત્યાકો સંગહે ઉજવજો, શોભાવાન વિશેષ,
દો પુરૂષ કે સંબંધસે નીપજી નારી એક.

ઉત્તર:—કલમ.

છાંચો.

૨૪ (૧) સપુત તાણું જે નામ, સભામાં શોભે સેહેલો;
રજની કેરું રૂપ, પૂજન શિવ કરતાં પેહેલો.
નેહ કરે નર નાર, દેહ શુભ આપે દાખે;
તસ્કરને મન તાપ, ભલા જનતો શુભ ભાખે.
તે નરના તનથી નિપજે, કરૂંપ કહે છે કામની;
શામળ કહે સ્વામી લાવશો, તો ભજશે શુભ ભામની.

(૨) નારીએ નર મસ્તક ધર્યો, તેને તેજ અપાર;
તે થકી નારિ નિપતી, એનો પાંડિત કરો વિચાર.

દોહરો.

(૩) નરથી નારી નીપજે, જેથી શોભે નાર;
જરૂર જોધયે જીવતિને, જેને શિર ભરથાર.
(૪) નશદિન રહેછે નેત્ર હજૂર, પલક એક પરઠે નહિં દૂર;

ગરબો ગુણુ મર વરવો વેષ, શું સખિ સજ્જનના સખિ.
 શોભા નિલ ભરે ભરપૂર, આંખોથી ન રહે ક્ષણ દૂર,
 આઠે પોર કરે મન રંજન, શું સખિ સજ્જનના સખિ.
 ઉત્તર:—દિવાનું કાજળ, અથવા મેંશ અથવા અંજન.

છા.પો.

૨૫ ત્રણ અક્ષર નિજ નામ, પગ વિના છે પાંગળિયો;
 બે છે યાહુ વિશાળ, અંગમાં નહિ આંગળિયો.
 શીશ વિના છે શરિર, મોજ ઝાઝેરી મહાલે;
 અવતીથી અંતરિક્ષ, ચરણ વિના તે ચાલે.
 છે સૂખ કરણ સંસારમાં, લક્ષ વસા શૂભ લાજ છે;
 દાતા આપે જન દીનને, કટ નિવારણ કાજ છે.

ઉત્તર:—ડગલો.

૨૬ તરણી કરતાં વધતુ તેજ, આંખ ઉઘડતાં નિરખ્યો એજ;
 સકળ સ્વરૂપે શોભિત સારો, શું સખિ સજ્જનના સખિ

ઉત્તર:—તારો.

૨૭ ઝાડ જેતું થાટ, પાત્રાં જેના થાળી;
 ડ્રુલ જેતું મહા યુગડ, અને ડુંખ જુઓ તો કાળી.

ઉત્તર:—કેશુડી. • •

૨૮ એક સ્ત્રી તથા પુરુષ એક ગામથી બીજે ગામ જવા સાઈ
 નિકળ્યા. ત્યારે ઉનાળાનો દિવસ હોવાથી રસ્તામાં બેઉને ઘણી તરસ
 લાગી. આગળ જતાં રસ્તા ઉપર એક ગામ આવ્યું ત્યાં જઈને એક
 શેઠાણીને કહ્યું કે અમને તરસ લાગી છે માટે તમે પાણી પીવડાવો
 તો સાઈ. ત્યારે પેલી શેઠાણીએ પાણી પીવડાવ્યું. પ્રથમ પુરુષે
 પાણી પીધું અને ચાલતો થયો. પછી પેલી સ્ત્રી પાણી પીને જવા
 માંડી, ત્યારે પેલી શેઠાણીએ પુછ્યું કે તમે બંને શા સગાં થાવ-
 છો? ત્યારે તેણીએ નીચે પ્રમાણે જવાબ આપ્યો.

વાત કહેતાં વાર લાગે મારે પડે છેટી,
 એની સાસુ મારી સાસુ એક માની બેટી.
 ત્યારે કહો કે એ બંને શાં સગાં થાય ?

ઉત્તર:—એ બંને ચરસ પરસ પુરૂષ નણુદોઈ અને સ્ત્રી સાળાની વહુ થાય.

છાપો.

૨૯ મોતીને અનુમાન, પૃથ્વીપર આવી પડિયો;
કો જાણે કેનો માલ, કંથ મારાને જડિયો.
સોંપ્યો મારે હાથ, ભલા ભોજનમાં ભળિયો;
ચોરિ ગયો કો ચોર, કોઈ નરનારે ગળિયો.
ફરિ કોટિ જતનથી નવ જડ્યો, લખ જન જ્ઞેતાં લીછ્યો;
શામળ કહે શોધ્યો નવ મળે, તો શો ઉત્તર દીછ્યો.

ઉત્તર:—પાણીનો કરો.

છાપો.

૩૦ (૧)નારી નિરખી નીચ, જુઓ લક્ષણ કહુ જ્ઞેતાં;
અંગે ઉજળી આપ, આપ મા કાળાં તેનાં.
નહીં હાથ નહિ પાગ, કુલલક્ષણ તેની કાયા;
મુખ નાસા છે નેણુ, નહિ મમતા કે માયા.
તે નહિ પશુ પંક્ષી માનવી, નહિ છવા જ્ઞેની જદા;
શામળ કહે સુમતિ સલક્ષણ, તે શોધી જ્ઞેશે સદા.

છાપો.

(૨)નારિ છે નવરંગ, નહિ મા આપણિ સૃષ્ટી;
નહિ બીજ વાવેત્ર; નહી નિપમ્મવે વૃષ્ટી.
નહિ અવની આકાશ, નહિ કોઈ તેનું જ્ઞેકું;
છે મુખ નાસા નેણુ, પુંછ પણ પરકયું પોહું.
તે નારિ નારિયે નથિ જણી, સ્વરૂપ ઉજ્જવળ રસાયણી;
પરખોતો પેહેશે પાઘડી, નહી તો પેહેશે કાંચળી.
(૩)વણુકર વિના વણ્યા ચીર, અતે છીપા વગર પડી ભાત,
કહો સામળિયા આ નવીન વાત.

દોહરો.

(૪) જીવતી જાતે ઉજળી, મુખ નાસા ને નેણ;

અન્ન ઉદક નીદ્રા નહીં, વદે ન વદને વેણ.

ઉત્તર:—સર્પની કાંચળી.

૩૧ હું એક વખત એક ગામથી ખીજે ગામ જવા નિકળ્યો હતો, એવામાં રસ્તે ચાલતાં એક વાડી આવી તેમાં કોશ વેહેતો હતો તે માંથી પાણી ખી આગળ ચાલવા માંડ્યું. થોડે દૂર આવ્યો એટલામાં એક સુશોભિત પીપજો મારી નજરે પડ્યો. મેં નિહાળીને જોયું તો તે પીપજો આસરે ચાળીસ શીટ ઉંચો હતો પણ અજાણી ભરેલી એ વાત હતી કે એક બકરી તે પીપજાપાસે ઉભી હતી ટોચનાં પાંદડાં ખાતી હતી. આ બકરીએ પોતાના પાછલા પગ ભોંયઉપર રાખ્યા હતા અને આગલા પગ પીપજાની ટોચની ડાળિયોમાં ભરાવ્યા હતા. એ કેમ અને?

ઉત્તર:—ચાળીસ શીટ ઉંચા પીપજાનાં પાંદડાં બકરી એ પગ ભોંય અને એ પગ પીપજાના માથા ઉપર રાખી ખાતી હતી તે પીપજો એક અવાવડું કુવાની અંદર ઉગેલો હતો અને તે છેક કુવાના કાંઠા સુધી આવેલો હતો. તેની ટોચને ભાગ કુવાના કાંઠા ઉપર જીવતો પડતો એક હાથને આસરે ઉંચો હતો. તેનાં કુમળાં પાંદડાં પેલી બકરી કુવાના કાંઠા ઉપર ઉભી રહીને ખાતી હતી. પોતાના પાછલા પગ કુવાના કાંઠા ઉપર અને આગલા પગ પીપજાના માથા ઉપર રાખ્યા હતા. એ પ્રમાણે હોવાથી બકરીને કશી અડચણ આવતી નહોતી.

૩૨ શાણી સખિ સાથે મંગાવી, લેતી અંગો અંગ લગાવી;

પ્રથમ ન જાણ્યું વળશે મેલ, શું સખિ સજ્જનના સખી+

ઉત્તર:—તેલ.

છાંચો.

- ૩૩ (૧)રત્નથી રૂડો અમુલ્ય, પૂલ ફલ સફલે ફળિયો;
કરે કથિરતું કનક, બહુ ગુણુ તેથી બળિયો.
સાગ શિશમ વૃક્ષ વેલ, ભાર અઢારે ભારી;
અમૃત ફળ સહકાર, તેથી શુભ શોભા સારી.
છે લાજ રખણુ સૌ લોકની, અહાય દેવને દાનવી;
કવિ શામળ કહે શોધી જુઓ, મહા સુખ દેયણુ માનવી.
(૨)પડતો નર ને ઉઠતી નારી, ભરજોબનમાં બાળ કુંવારી;
બુઢાપણુમાં પળીઆવરી, નારીએ નર જન્મ્યો ફરી.

ઉત્તર:—કપાસ.

છાપ્યો.

- ૩૪ લાંબડ પુ'છ લખાય, નહીં વાંદર ફૂંકડિયો;
રાતી માંજર શીશ, નહીં માંકડ ફૂંકડિયો.
અતિશય ઝેરી અંગ, નહીં વીંછી નહિ સાપે;
વૃષ્ટિ સમે વાધંત, તરણુ તો થાયે તાપે.
વનમાં વસ્તીમાં પણુ વસે, તોલ કાંધ તેમાં નથી;
કવિ શામળ કહે જે સમજશે, કહું ડાહ્યા તેને કથી.

ઉત્તર:—કાચડો.

- ૩૫ હુંગર કઠણુ નિપંજે, અને હોરા હાટ વેચાય,
વાંકા નર વધોરવા તે મોકલાવજો મુન માય.

ઉત્તર:—કાંસકી.

છાપ્યો.

- ૩૬ પંખી ટોળાં બેજ ઉડી આકાશે આવ્યાં;
ચંપક વનમાં તેહ બલાં તે સૌને બાવ્યાં;
બોલ્યું ટોળું એક, એક તમમાંથી આવો;
સરખાં થઈએ બેમ, બલાં સૌને મન બાવો.
ત્યાં બિજું ટોળું બોલિયું, એક પક્ષી આપો તમો;
તો બમણાં થઈએ તમ થકી, ગણુ પક્ષી પૂછું અમો;

ઉત્તર:—દોહરો.

એમાં તે સંદેહ શો, શાસ્ત્ર સાક્ષી દે સાચ;

બધાં મળી બારજ હતાં, પક્ષી સાત ને પાંચ.

છાંચો.

૩૭ નિરખી નહાની નાર, કાંધ ઉજળી કાંધ કાળી;
કપટ ફૂડ કલંક, પંડમાં પોઢી પાળી.
પગ લાંબા બે બાહુ, બંધ બાંધી છે બેડી;
અનમી નર અહંકાર, ટેક રાખતી ટેઢી.
તે ભામનિ ભોંયડું ભોગવે, ભૂપતિની પાસે બજે;
દુશમન તેને દેખી ડરે, શામળ કહે શોભા સજે.

ઉત્તર:--કટારી.

૩૮ એક સ્ત્રીએ અ નામની સ્ત્રીને ઘેર આવી પોતાને પેહેરવા મા-
ટે રેશમી સાડી થોડા વખત માટે માગી. ત્યારે અ નામની સ્ત્રીએ
બ નામની સ્ત્રીને કહ્યું કે—ઓળખાણ સિવાય રેશમી સાડી શી
રીતે અપાય? વળી મારે અને તમારે કંઈ સગપણ નથી. માટે
એતો નહિ બને. બ નામની સ્ત્રીએ કહ્યું કે મારે અને તમારે સ-
ગપણ છે. પણ તમે જાણતાં નથી. મારે કહું છું કે—તમારો સ-
સરો મારા સસરાનો સસરો થાય. પેલી અ નામની સ્ત્રી શું ઓ-
ળખાણ છે તે જાણી શકી નહીં તેથી તમને પૂછે છે કે એઓ શું
સગાં થાય?

ઉત્તર:—અ નામની સ્ત્રી બ નામની સ્ત્રીના બાણેજની વહુ
થાય—એટલે મામીજી વહુ થાય.

૩૯ (૧)રાત દિવસ ઉર ઉપર રહે, ઉભય કુચ મુજ તાણી મૂઠે;
ચડિ ઉતરિ ઉર નાંખે રોળી, શું સખિ સજ્જનના સખિ +
(૨)નારીએ બે નર ગળ્યા, લગ્યા ઢાંકણ જે;
ચતુર શાણાં સમજાને, શરીર શોભાવણુ તે.

ઉત્તર:—કાંચળી.

- ૪૦ એક ફળે સો ફળાં અને સોના વરણી દેહ;
રામ જાગે ચઢીડે, લાવજો તેના તે.

ઉત્તર:—ફળાં.

- ૪૧ જ્યહાં જાઉં ત્યાં દોટો કહાડે, લાડ કરી નાના વિધ લાડે;
મુખ ચુંબન કરવા મસ્તાન, શું સખિ સજ્જનના સખિ +
આધો કહુંતો આગળ આવે, ચુંબન કરતાં શરમ ન લાવે;
ખોલ્યા વિણ નહિં રહે અછતો, શું સખિ સજ્જનના સખી.

ઉત્તર:—કુતરો અથવા શ્વાન.

- ૪૨ એક નરને વીટી રહ્યા જે ઉપર બે નાર,
તેથી શોભે સુંદરી, જેને હોય ભરથાર.

ઉત્તર:—કાંકણ.

- ૪૩ વાંકો રહીને કેડ હલાવે, દરમાં ધાસે ડાંડો,
એમ કરીને છોકરાં જાણે, તેને કાણુ કહે ગાંડો.

ઉત્તર:—કુંભાર.

- ૪૪ આવીને વળગ્યો મુજ અંગે, આકુળ વ્યાકુળ કરી સ્વર ભંગે;
છુટે નહીં મુળમાંથી છોડયો; શું સખિ સજ્જનના સખિ +

ઉત્તર:—મંકોડો.

- ૪૫ પાન આવે તો ફુલ નહીં, ને ફુલ આવે તો પાન, નહીં,
સોપારીનો સુકાળ, ને પાત્રાંનો દુકાળ.

ઉત્તર:—કેરાં.

- ૪૬ (૧)મોતી કહે તો દસ દહં, હીરા દહં દસ વીસ,
સોતો ફુલમે એક હે, કીલ કશં બક્ષીસ.

- (૨)અત્ર સાહેલી તારીયુ તારીયુ, તારીયુ જનુની ભરથાર.
ઉવાકે સુતકે મીત્ર હુ, ભગત કરત હે જુહાર.

ઉત્તર:—કૃષ્ણ.

- ૪૭ મૂખ સમીપ અહોનિશ ધૂમે, મારા અધરતણો રસ ચૂમે;
અસેડી તેને સંશય ખોતી, કહો સખી સજ્જનના સખિ+
ઉત્તર:—મોતીનીવાળી,

છાંયો.

- ૪૮ (૧) પુરુષ પીછાણો એક, પેટતો પ્રચંડ શોભે;
મુખ ન્હાતું નિજ તણું, વિદ્વજન પાસે થોભે;
નારી નવલી એક, પુરુષને તે બહુ વ્હાલી;
કરે હમેશ પ્રવેશ, પેટમાં ચતુરા ચાલી;
એ નર નારીની મ્હેરથી, લિજાલ્હેર આવી વસે;
મૂરખ મનમાં મુઝઈ મરે, શાણા સહજે સમજશે.
(૨) નારી નામે નામ છે, ત્રીયો ચરણુ ત્રીન કાન,
એક મુખ માથે મુગટ, પુજે સધળી જન,
પુજે સધળી જન, તાકો ઉજવળ અંગા,
એક દો દારી નગન લહાર, રહે ત્યાં ચક્રી સંગા,
જીવ નહીં જડ રૂપ હે, જ્યાં ત્યાં સનમાન,
ત્યાકો અર્થ કોણુ જાણે, પૂડિત ચતુર સુખાણુ.

ઉત્તર:—ખડીઓ અને કલમ.

છાંયો.

- ૪૯ એક નારિ નિર્માણુ, પ્રમાણિક જને પ્રમાણી;
વીશ પુત્ર બળવંત, વિવિધ શું કહું વખાણી.
તેને સુત ચચ્યાર, સુતા બે બે વળિ તેની;
પુત્રીનો પરિવાર, જગતમાં શોભા જેની.
ચંચળ સુતતો ચચ્યાર છે, તેહ સવાયા શેર છે;
કવિ શામળ કહે શોધી જુઓ, મહિમા મોટા મેર છે.
ઉત્તર:—વીશમણુની ખાંડી.

- ૫૦ થડે થોડું ડાળે ઘણું, તલ તલ જેવડાં પાન;

આ વખાણું જે કહે, તેને મળશે ઝાઝાં માન.

ઉત્તર:—ખરસાંડી.

છાપો.

૫૧ અક્ષર ત્રણ ઓપતા, નામ જોતામાં નારી;
સાકરથી અતિ ગળી, જગતને લાગે પ્યારી;
પહેલો ત્રીજો મળી, દરજીનું સાધન દેખો;
બીજો ત્રીજો મળી, ત્રિગુણમાંનો ગુણ પેખો;
પહેલો ત્રીજો મળી થાય વિપ, સમસ્યા જોતાં રહેલ છે;
પાંડિત જન તો ઝટ પારખે, બુઝે નહિં જ્યાં બેલ છે.

ઉત્તર:—ગરજ.

૫૨ પોચું ને વળી પચ પચું, છે કંકુ વર્ણુ જેહ;
બાધજી મારાં માગે છે, છે સુવા સરખું તેહ.

ઉત્તર:—ગોદડું.

૫૩ દામ દહ ડાહ્યા જન સાથે, નીત્ય મંગાવુડું મુજ હાથે;
લઉસુખ છાતિ લગાવિં નિરંતર, શું સખિ સજ્જનના સખિ.

ઉત્તર:—અતર.

૫૪ હું જતો તો બલે કામે, બુઝે હાલે બાળ્યો;
ઉપર આગ નિચે પાણી, વચમાં ધાલી બાળ્યો.

ઉત્તર:—ગડાકુ

દોહરો.

૫૫ નીરવિના જે નિપજે, પાપે પેદા થાય;
તેને જીતે જેવલ્લો, એ અમને કહો રાય.

ઉત્તર:—દુકાળ.

૫૬ નીચે ધાણ ઉપર ધાણ, વચમાં વેહેલું પાણી;

બોલો એનું નામ શું છે, દેખ દો જવાબ તાણી;

ઉત્તર:—ગલેલી.

૫૭ દો ચક્ર સહીત નહીં કૃષ્ણ, બેલ વાહન નહીં શંકર;
તે બીના પંખસે ઉડે શીરે. જ દેશ દેશાંતર નાચ રંગ ધુની કરે,
શબ્દ ચોખંડ સુણાવે, બીના ચાંચસે યુગે,
ઉદર ભર ભોજન લાવે, નીર્જીત નાર, સખકો કહે પુરુષ આશ
પુરે સહી, કવિ પુછત સર્વકું, કે એસી નારી જુગમે કોણુ ભધ?

ઉત્તર:—ગાડી.

૫૮ નારી કે નેનનમે પ્રગટ બયા નર, સો નરમેસે ભધ શીર નારી;
નારીકુ માર કે ફેર બયા નર, સો નરકુ લેવત હે શ્રીષ્ટીહી સારી.

ઉત્તર:—ગોળ.

૫૯ મોટું પેટ શકાય ન માપી, મરજદા લોપે ન કદાપિ;
નૌતમ ગુણુનો એવો નાગર, શું સખિ સજ્જનના સખિ+

ઉત્તર:—સાગર.

૬૦ (૧)એક ચીજ ચાલે છે, તેને પગ નથી. બોલે છે પણ વાચા
નથી. સફેદ છે, તથાપિ કેટલીક એક વાર કાળું પણ હોય છે. તેનું
બદન બિલોરી, સાફ, સુંવાળું અને ખૂબ સુરત છે. તે જનવર ન-
થી. તેમજ બાવળ કે બોરડી નથી, તોપણ તેને કાંટા હોય છો ગરીબ
અને નિરપરાધી છે, તોપણ જ્યારે તેનો મિત્રજન જાય છે, ત્યારે
બહેંકવામાં કાંઈ બાકી રાખતું નથી. એ ખાતું નથી, પણ કોઈવાર
ચા પીએ છો! તે કોણુ હશે?

છાપો.

(૨)એક નારિ ગુણુવાન, ચૈદ સુત તેના બળિયા;

બે ઉઘોગી આપ, ચૈદ તો સ્થાવર ઠરિયા;

જીવ વિનાની જાત, તોપણ જવાબ દે છે;

અવર તણું કરિ આપ, સદા ઉઘોગ કરે છે;

ખાતી પીતી ખોરાક નથી, ચતુર ચિતે સહુ ચલાય છે;

સમસ્યા સમજીને સહેલ છે, ગમાર ગોથાં ખાય છે.

છાંયો.

- (૩)નહીં પુરૂષ છે નાર, નિહાળી જોતાં નામે;
ચંદ્ર બિંબ આકાર, નથી તે ઠામે ઠામે;
રાજદ્વાર રહંત, અધર અવનીથી બાંધી;
જ્યોતિષ વિદ્યા જાણુ, સમય દેખીને સાંધી;
તે માર ખાય મહોક્કમપણે, જૂમ પાડી બોલે બહુ;
નાનાં મોઢાં નર નારિયો, શામળ કહે શુણે સહુ.

ઉત્તર:—ઘડીઆળ.

છાંયો.

- ૬૧ (૧)નપુંસક છે ચોપાદ, નાર તે પર મેં ભાળી;
કરતી કણુ આહાર, કંઠ કોકીલા વાળી;
કુરકટ મારે હાક, તે સમે ગાવા લાગે;
ચતુરનર સૂતેલ. નિદ્રાથી તત્પર જાગે;
વળી વનીતાઓ કર હાથલો, મુખમાં કણુ આપે સહી;
ચતુર દશે તે સમજશે, મૂરખ તે સમજે નહીં.
(૨)નર થકી નારી નિષજો, ભોજન વેળા ગાય,
અરધું અંગ ફરે પુદ્દી, તેનું એકું સરવે ખાય.

ઉત્તર:—ઘંટી.

છાંયો.

- ૬૨ વાહન વૃષભ વહંત, પરાક્રમ અધિકું ઓટે;
રૂંઢ માળ વિશાળ, કારમી દીડી કોટે;
મસ્તક ગંગ તરંગ, ચહ પાસે તે ચાલે;
કરતી હણુ હણુ કાર, ભૂપ સૌ નજરે ભાળે;
એ સમશા છે પણ શિવ નહિ, સમજીને મન સેહેલ છે;
જો વાટે ઘાટે દશ દિશે, મહિપતિ ફરે મેહે છે.

ઉત્તર:—પાણીની ઘટ માળ.

છાપો.

- ૬૩ એક બાળ બે મૂખ, એક ઉપર એક હેઠું;
 ઉપર પાતળું છેક, કેડથી પહોળું પીઠું;
 તળે મુખ તેમાં જીભ, તેહ બોલાવ્યું બોલે;
 હલાવતાં હાલત, વળી હોલાવ્યું હોલે;
 ઇશ્વર આગળ અધિકું રહે, ગુણવંતા જનને ગમે;
 શામળ કવિ કહે તે ઉચરે, જગત લોક તેને નમે.
 ઉત્તર:—દેવની ઘંટા.

દોહરો.

- ૬૪ એક નરે નરને ગળ્યો, તેથી શોભે તન;
 તેહ તમારી પાસ છે, જાણી લ્યો રાજન.
 ઉત્તર:— દોહરો.
 રાય હરીને બોલિયો, શું પુછ્યું તેં એહ;
 બહુ બેદે કરિ ભાળ્યો, “જામો” કહિયે જેહ.

દોહરો.

- ૬૫ પગ પાખી જે પરવરે, પદ્મિના ગાજત;
 શ્વેત અને વળિ શામ છે, અઝગીક જાયંત.
 ઉત્તર:—કાગળ, સોગડી, પડાર્ધ, વહાણ, પખાજ, ચકડોળ,
 વરસાદ અને રેટિયો.

છાપો.

- ૬૬ બદન આઠ ભુજ બે જીભ્યા પંદર વખાણું;
 સોળ નેનનો સંગ, ચરણનો પાર ન જાણું;
 કંઈક ચરણ છે ગુપ્ત, કંઈક મેં નજરે દીઠાં;
 કંઈક જીભ્યા વીખ વીખ કરે,
 કોઈક રસ ચાખે મીઠા;
 એક પુંછ બે દેહ તેતો કવિજન સાચું કહે.
 ઉત્તર:—કાળી નાગ ઉપર કૃષ્ણ સાથે.

છાપો.

- ૬૭ નીચ ઘેર છે નાર, દેશ આધામાં રાખે;
 મુખમાં મોટી જીભ, રીઝથી આહાર રાખે;
 નહીં હાથ નહિ પાગ, શીશ વિના મુખ એલે;
 ફરે છત્ર તે શીશ, જમે કણુ અધિક અતોલે;
 ધર ધણિ તો ગીતો ગાય છે, પવિત્ર નર પુઠે ફરે;
 શામળ કહે એકું. એહનું, મોટાજન મસ્તક ધરે;
 ઉત્તર:—ધાણી.

- ૬૮ છાજ જેટલાં છાપરાં, નળીએર જેટલાં ધર;
 વસ્ત્રભ વિષણું કહે ભાઈઓ, કુવારા એટલા વર.
 ઉત્તર:—ધર.

- ૬૯ આઘેથી આવ્યા હોરવા, ડાંડો વાગ્યો ધન;
 ધરની નારી ખેલીવા લાગી, જાણે આવ્યો જમ.
 ઉત્તર:—ગોરજી.

- ૭૦ અસ્તિ ગ્રીવા શિરો નાસ્તિદ્વૌ મુજૌકર વર્જિતૌ ।
 સીતા હરણ સામર્થ્યો ન રામો નચ રાવણઃ ॥

ગરદન છે પણ માથું નથી, એ જુજ—કોણીથી ઉપરનો ખભા
 સૂધીનો ભાગ—છે પણ કર—કોણીથી નીચેનો હાથનો ભાગ—નથી.
 સીતાને હરવાનું એનામાં સામાર્થ્ય છે પણ તે રામ કે રાવણ નથી.
 ત્યારે કોણુ ? આમાં સીતા હરણનો અર્થ “ટાઢ-ઠંડીનો નાશ કર-
 વાનું” એવો લેવાનો છે.

ઉત્તર:—દોહરો.

વિના મસ્તકે મન ગમ્યો, સુંદરી શિત હરનાર;
 કોણી સૂધી “કંચવો” સ્થામાનો શણગાર.

છાપો.

- ૭૧ (૧)નવગ્રહમાં છે નામ, કામ કાસદનું કરશે;
 મુજશ તે સંપૂર્ણ, તાપનું કષ્ટજ હરશે;
 ભાગ્યવંત તે તણા, તેજ ઉપભોગ કરે છે;
 સારંગ છે નિજ માન, વળી વાહન પણ તે છે;
 વળી ગળે શરીર ક્ષય રોગથી, કાયા જીરણ થઈ રહે;
 તેને નામે જે નામ છે, સધવા તેને ચિત્ત ચહે.
 (૨)મોતી સુતકે ખીચ ખસે, જોર દધી સુતકે પાસ;
 સો માગત જીજ નાયકા, જ્યાંકી મુજકું આશ.

દાહરો.

- (૩)નવગ્રહમાં જે મુખ્ય છે, તેનો સહોદર * હોય;
 તેને નામે નામ છે, તે મુજ પાસે જોય.

ઉત્તર:—ચાંદલો.

છાપો.

- ૭૨ એક પુરૂષ ગુણવાન, પેટ* જ મુખ નહિ જેને;
 અચરજ જેવું એક, પાય બે પૂરણ તેને;
 જોપે છે બે આંખ. શાખ શાણા જન માને;
 રહે ભોંયરે રોજ, કદી ચડી બેમે કાને;
 એ બેલિ આંખ કાયા તણો, પુરણ છે પરમારથી;
 સમસ્યા શાણાને રહેલ છે, મૂરખ શિર ફાટે મથી.

ઉત્તર:—ચક્ષમા.

- ૭૩ રાતે નર એકલો દિવસે દશ વીશ,
 નર ઉપર નારી ચડે, નારી હલાવે શીશ.

ઉત્તર:—પણધટ.

દોહરો.

- ૭૪ બાંધ્યા તાંતણો સમનર, એવા નર નળી ચાર;
એહ બતાવો રાયજી, થઇ તેની એક નાર.

ઉત્તર:—દોહરો.

પુષ્પક બોલ્યો પ્રીતથી, તમે જુઓ આ ઠામ;
પુછોછો જે પ્રેમથી, “ચોરી” એનું નામ.

છાંપો.

- ૭૫ (૧)નાર મળી દશ વીશ, પુરૂષ પરદાણો જેનો;
સુરપતિ વાહન જાત, તાત જાણો સૌ તેનો;
નામ એક નર દોય, આવરદા બેનો સરખો;
વસે વેગજે વાસ, પાંડિતે પૂરે પરખ્યો;
તે તાલેવંત તરણી તણે, હસ્તક રડો નર હશે;
પાંડ્યાજી પેહેલો લાવજો, ત્યારપછી સોજો થશે.
(૨)તારી જનુની એ જે વયો, તે થાસે તુંજ કંથ;
બતલાવો તમે સુંદરી, માને માફ મન.
(૩)ચોટો ચડે ઠઠણે, અને ધણો ચડે રૂએ;
સટક દેધને આવી જાય; તો હસી હસીને જુઓ.
(૪)છોટા હે પણ બડાજ શરા, ધીલ ગઇ કોર પેનાદિયા પુરા,
સેંતા સેંતા લાગે રડા, કહો સખી સજ્જનના શુરા.

દોહરો.

- ૭૬ (૧)ધંદ્ર વાહનથી ઉપજે, નારી દશ કે બાર;
તે નરતો નારી કને, જેનું બાજ્ય આગાર.

ઉત્તર:— દોહરો.

નારી હાથે નર રહે, નરથી વહાલો જેહ;
રાય કહે શુભ કામની, ઉત્તર “ચૂટો” એહ.

છાંપો.

સાઠ નારિયે નાર, નાર આઠે નર જાણું;

આઠ નરે નર હોય, પુરૂષ જો ત્રીશ પ્રમાણુ;
 બાર નરે નર નામ, ભાગ ત્રીજો લે તેનો;
 આંત્ર્ય મધ્ય ને આધ, અમલ જોરાવર જોનો;
 હરથડી તેને હરનાર છે, દુઃખ ટાળે જો દેહનું;
 વળિ જો ગાટે કૌરવ હણ્યા, તરન કામ છે તેહનું.

(૨) લંકા લપેઠને, સીતા હરણને, લંકા પત રામ,
 છસ કારણ કૌરવ દળ હણ્યું, તે મોકલાયો રામ.

ઉત્તર:—ચીર.

૭૭ વાટ ચાલતાં મળીઓ મુજને, હતી એકલી કહું છું તુજને;
 આપ્યો મુજ ઉરને આરામ, શું સખિ સજ્જનના સખિ.

ઉત્તર:—દામ.

૭૮ એક પુરૂષ ઉંટ ઉપર સ્વાર થઇ ગામ બહાર ચાલ્યો જતો
 હતો તેને શેહેરમાંથી એક કૂતરે કરડ્યો એ શી રીતે બન્યું હશે?
 ઉત્તર:—પેલો પુરૂષ પોતાનો ઉંટ શેહેરની બહાર પણ ગ-
 ઢની રાગે રાગે ચલાવતો હતો તેથી બાદ ઉપર બેઠેલા કૂતરાએ
 તેને બચકું બંધું હશે.

૭૯ (૧) ઠેક ઠેક ઠેકતો દિહો (ધોરો) માથે કાન નકાનો દીહો
 [વાંદર] માટે પુ'છ ન પુ'છો દીહો [દિહકો] મેડકતો જળમાં
 વસે, તે વિના કાંઈ બીજું હશે.

જાપો.

(૨)છેલ કુદતો છેક, એક કહે એતો ધોરી;
 શિંગ નથી તે શીશ, કહે સારે તો તોરી;
 પીડે નથી પલાણુ, ત્યારે તો મેડક માણુ;
 નથિ રહેતો તે નીર, જરૂર કોઈ સસલો જાણુ;
 પણ સસલાને પગ ચાર છે, પગ વિણુ આતો પરવરે;
 શામળ કહે અર્થ સહેલ છે, રડા જન રૂદ્યે ધરે.

ઉત્તર:—ચાંચડ.

- ૮૦ ગોરી બેઠી ગોખ, તળે નદી કેરે નીરે;
 ટૂટ્યો મોતી હાર, પડ્યો જઘ તેને તીરે;
 અર્ધ મોતી જળ માંહી, પલકમાં જઘને પડિયાં;
 ચોથ સવાયો ભાગ, અર્ધ કચરે જઘ અડિયાં;
 વળી છઠે ભાગ શેવાલમાં, ગળડી ગળડીને ગયાં;
 કહીએ મોતી એ કેટલાં ? કામની કરમાં બે રહ્યાં—
 ઉત્તર:— દોહરો.
 છતું મોતી છત હતાં, ચોથ સવાયાં ત્રીસ;
 છઠે ભાગ તો સોળ છે, બે કર અડતાલીશ.

છપ્પો.

- ૮૧ રથ દીઠો સમરથ, અધર અવનીમાં ચાલે;
 બ્રહ્મા નામે નામ, મંદીર તેનામાં માલે;
 અપરમ પાર અપાર, પ્રજા પેંદા ત્યાં થાય;
 વેઠે અગ્નિ આંચ, માર પણુ ઝાઝો ખાય;
 આવે અમુલ્ય કામે અરથ, મૂળ અલ્પ માટે મળે;
 શામળ કહે શોધી જીવ્યો, કવિ રૂડા તેતો કળે.
 ઉત્તર:—કુંભારતું ચાક.
 ૮૨ કાળાનો દાંત ઉજળો, ચાલે ધમર ચાલ;
 સાસુ વહુને દીકરી, ત્રણે નો એક ભરથાર
 ઉત્તર:—હાથી દાંતનો ચુડો

- ૮૩ મારગડેથી જાતાં મોહી, જીવમાં હરખી જીવન જોઈ.
 એ પછિ એના ગઘ અગાડી, શું સખિ સજ્જનના સખી+
 ઉત્તર:—વાડી.

- ૮૪ ઉંચી મેડી પલંગ ખીછાયા, મેં નિચું એ ઉપર આયા;
 ઉરકે મેરે પડ ગયા ફંદા, કહો સખી સજ્જનના સખી.
 ઉત્તર:—ચંદરવો.

૮૫ (૧)કાળો છે પણ કામ નહીં, લાંબો છે પણ સાપ નહીં, તેલ ચડે હરમાન નહીં, ડુલ ચડે મહાદેવ નહીં, બોલો બીજું શું લહીએ, નામ તેનું શું કહીએ.

(૨)આવી સ્કંધ ઉપર મુજ પડે, મુજ મસ્તક શોભા એ વડે;
તેલથી મરદન તન કરું બેશ, શુ સખિ સજ્જનના સખિ+
ઉત્તર:—ચોટલો.

છાંપો.

૮૬ ખાર પુરપની બેલ, જાત જીવતીની જાણી;
બે અક્ષરનો બોલ, મરદના માથે માણી;
સહે ધ્રુપ વરસાદ, ચાદ દુઃખ અલ્પ ન લાવે;
સ્વામીની કરિ સેવ, તાપ તે આપ બુઝાવે;
લક્ષણથી ચાર વિશેષ છે, શોભા સુંદર મરદની;
એ કંથ તમે ક્યાં વિસર્જા, દુર કરનારી દરદની.

ઉત્તર:—છત્રી.

છાંપો.

૮૭ ચંદ્ર બિંબ આકાર, નામ બે અક્ષર નારી;
સ્ત્રી શૃંગાર શોભીત, બહું શુણની બલિહારી;
મુખ મંડન મહારૂપ, અનૂપમ દીસે દેહે;
તેથી શોભે નાર, કાન શુણી નર નેહે;
લક્ષ્મી ખરચી તે લાવજો, એ વણ અડતું દીશશે;
સામળ કહે શામા જો સજો, તેથી હાહું હીસશે:—

ઉત્તર:—કાનની ઝાળ.

છાંપો.

૮૮ (૧) નારી એક અનૂપ, સરસ શોભતી સેહેલી;
બે અક્ષરમાં નામ, મુઠ રૂંધામાં મેલી;

ઉદર વચે એક શીંગ, એક આંખે દિલ દેખે;
 પવિત્ર સંગ પોસાય, ડાહિ દુનિયાં પુર પેખે;
 તે મુખથી જળ પ્રાશન કરે, શિંગેથી આંખે ઝરે;
 કવિ શામળ કહે શોભે તહાં, જ્યાં વરને કન્યા વરે.
 (૨)એક નારી રૂપે રૂડી, તેને સુંદર આંખ;
 મુખે પીએ આંખે ઝરે, રાગ તે તું ભાંખ.

ઉત્તર:—ઝરી.

છાંપો.

૮૯ પુરુષ એક પવિત્ર, પરાક્રમિ દીઠો પોઠો;
 ચંચળ ચાર ચાલ, જાણુ જશવંતો જોડો;
 રાજ મારગે રોજ, મોજ ઝાઝરી માલે;
 જર વિધાની જોસ, ચલિ ચોખુટે ચાલે;
 નર એક નારિ એ નિરખાયે, અધર ઉપાડીને લિયે;
 છે નામ એક એ નારતું, કહે શામળ કારણ કિયે.

ઉત્તર:—પાવડીનો જોડો.

૯૦ (૧)નાની રજ જોટલી, ચટકા દેતી ચાલે;
 વાસો એનો નિમાળામાં, મસ્તક એડી મહાલે.
 (૨)મથુભાઈનો ગરાસીઓ, તે હથુભાઈએ જાલ્યો;
 સાંકડીએ ગામના પાદરે, ત્યાં નથુભાઈએ માર્યો.
 (૩)એક વન અનુપમ દિહું, છ પગું માંહે ૫૨તું દિહું;
 એ પગાએ માર્યો હાથ, છ પગું થયું મરણુ ધાત;
 મારતાં મારતાં ગાજો દિયે, ચતુર નર શોધીને લિયે.

ઉત્તર:—જી.

૯૧ ઉભો નર નિંદ્રા કરે અને ઝાકળ તડકો ખાય,
 જોને મસ્તક મોતી નિપજે, તેને વરણુ અરાડે ખાય.

ઉત્તર:—જીવાર.

૯૨ પડયું પણ પીગળ્યું નહીં, રચું ઘડી બે ચાર,
વગર પાંખે ઉડી ગયું. પંડિત કરે વિચાર.

ઉત્તર:—ઝાકળ.

૯૩ શિયાળે ઉનાળે નિપજે, ચોમાસે જડ જાય,
ડાળ બે ડાળ માંહે કાંટાને ધ્રુવ રાતું, ખીસી ઉડે કે ગામ નાહું.

ઉત્તર:—જળવાસા.

દોહરો.

૯૪ ત્રિ અક્ષરથી શોભીતી, સુંદર જાણે ચીજ;
કીડામાંથી ચાય છે, દેખ્યાથી બહુ રીઝ.
પેલાને છેલ્લા થકી, દયા તણે છે સાર;
ખીજને ત્રીજ તકી, સોગન અર્થ વિચાર.
ત્રીજને ખીજ થકી, ઝાઝા કેરો અર્થ;
શાંણુ મીત્રો એ કહ્યા, રાખે જોતે ગર્થ.

ઉત્તર:—રેશમ.

રે હેમ રાખજો સર્વદા,
રોમના ખાશો કોઇવાર;
મ શ વિચારી લાવજો,
રેશમ અપરમ પાર.

૯૫ હું બોલું છું, પણ માણસ નથી. હું સાંભળું છું પણ
હેવાન નથી. મોંદું અને પૂંછડી રાખું છું પણ જીવજંત નથી. માલ
આંતરડાંની સળંગ દોરી શિવાય પેટ કે હોજરી, માંસ કે હાડકાં
કશું ધરાવતું નથી. બોલવાતું મોંદું ખાવા પીવાની મને સજત સાં
ભળવાના કાન છતાં, ચલાવા હાલવાના પગ અથવા ઉડવાની પાંખ
મને મળેલી નથી, અને તોપણ હું તમારા કાસદતું કામ કરું છું.
તમારાં વચન જઈને તમારા મિલના કાનમાં કહું છું તે એવી છુપી
રીતે કે તમે અને તે શિવાય બીજું કોઈ જાણી શકતું નથી. ૫-

ગ અથવા પાંખ વગરનું, માંસ અથવા હાડકાં વગરનું, એક પ્રાણી
આવું કામ કરે છે, તે કોણ?

ઉત્તર:—ટેલેફોન.

હાહરો.

૯૬ એકનારિ આ વિશ્વમાં, પાડે સૌને ત્રાસ;
આઠ માસ જાનિ રહે, ચારે માસ.

ઉત્તર:— હાહરો.

સહિયર મારિ સુવક્ષણી, તને હજો કલ્યાણ.
પદ્માવતી કહે પુછિયું “ટાક” તેહ તું જાણ.

છપો.

૯૭ કહું પરતુંલ આકાર, છત્ર જેવી છત છાજે;
શત્રુ સરીખાં સાલ, ભામની દેખી ભાજે;
વત્સાભરણ વિવેક, કુલ ભરિયાં ભલી ભાજે;
મોંઘી છે મહા મુદ્ધ, જોષ જોરાવર જાજે;
શૂરા માંહી શુરી ધણી, સૌથી આગળ સંચરે;
અરિગંજણ રક્ષણ દેહની, અર્થ કવી શામળ કરે,

ઉત્તર:—હાલ.

છપો,

૯૮ નહિ નર કે નહિ નાર, નપુંસક સરખું નામે;
દેશ દેશ પ્રવેશ, ધણા ગુણ ગામે ગામે;
જ્યોતિષ વિદ્યા જાણ, વાત જનવાની ખુજે;
ખટ શાસ્ત્રો ભણનાર, તેને પણ તેથી સૂજે;
અજવાળું એથી અવનિમાં, જે ભવિષ્ય જાહેર કરે;
આવરદા ઓછો એહનો, વર્ષ જીવિ વળતી મરે.

ઉત્તર:—ટીપ્પણ.

દાહરો.

- ૯૯ પગ ચાર પણ ઢોર નહીં, એક વાંસો બે શિશ;
આળક તેના પેટમાં, જાતે *પંઢ કહિશ.
ઉત્તર:--ધોડિયું.

- ૧૦૦ ધામ ઢોલ માંહે પોત, ઉપર ઉત્તર ઢાયા;
આ વખાણું કેહે તેને આપું સોનાના પાયા.
ઉત્તર:--ટાંકું.

- ૧૦૧ જે કુળમાં જે અવતરે, તે કુળ તે અબ્યાસ;
સિંહ જે સો લાંધણુ કરે, તો એ ન ભક્ષે ધાસ.
ઉત્તર:--ટેવ.

- ૧૦૨ સોપારી જેવડું સમર્થ છે, કરે ત્રણ ભાગમાં તાન,
આ વખાણું જે કેહે તેને જાણું અક્કલ વાન.
ઉત્તર:--કપાસતું ઝીંડતું.

છાપો.

- ૧૦૩ ઇનસાફી છે આપ, કોઈતું દીલ નવ રાખે;
દ્રવ્યવાન કે ગરીબ, સર્વને સરખા દાખે;
રહે વણિકને દાર, પારખું પૂરું કરશે;
કરે દગો જન કોઇ, રીસ તેનાપર ધરશે;
તે સાચ જૂઠું સમજાવશે, દુઃખ ન લાગે કોઈને;
વંળી ભરૂંસો કરશે સૌ જનો, તેના સામું જોઈને;
ઉત્તર:--તોળવાનો કાંટો.

છાપો.

- ૧૦૪ (૧)ખાંખાળો પરતાપિ, નહીં પંખીમાં પૂરો;

ધંધમ ચેત્યાં થાય, નહીં શમદ કે શુરો;
 ગાજતો ગંભીર, મેહમાં ઢોઈ ન પ્રમાણે;
 છે પાતિળિયો છેક, મુએ તંતો જન જાણે;
 લાડકો તે રિપુ લોકને, જે છે જન કિંકર જસો;
 કવિ શામળ કહે શોધી જુઓ, કહો અરથ એ તે કશો.

હાહરો.

(૨)પંખી ઉડે જીવવિના, ગંસે જેની ડાળ;
 મૃત્યું પગાડે દેખનાં કહો મુજને ભૂમાળ.
 ઉત્તર:--

કંવર કહે શુણ કામની, સૌ હું સમજ્યો એહ;
 સમસ્યામાં સમજવિયો, “તીર” કહી જે તેહ.

છાપો.

૧૦૫ (૧)પુણ્ય સુપાત્ર પવિત્ર, કૃષ્ણ એવાની કન્યા;
 કિંધો પિતાનો કાળ, એહ પણ મોટો અન્યા;
 વરી વડાકિવા સૌથે, જાત રહે તે જાણી;
 કાંઈ ન ચડયું કલંક, વડી લોકો એ વખાણી;
 કહો કવણુ નાર પીતા કવણુ, કવણુ વડાકિવાને વરી;
 વળિ કવણુ કૂળ પેદા થઈ, શામળ કહે તે સુંદરી.

હાહરો.

(૧)ઉત્તમ કુળથી ઉપની, તાત તણો જે તાત,
 તે સાથે વિવાહ કર્યો, સમજો સજ્જન વાત.

ઉત્તર:-- હાહરો.

મહિપતિ કહે શુણ માનની, ઉત્તર આપું એહ,
 એ સમસ્યા હું સમજ્યો, “તક” કહી જે તેહ.

૧૦૬ (૧)આખું ને વળી અણીઆળું, જેની ફાફળ સરખી દેહ;
 જો જાણો તમે ચાટડો, તો લાવજો તેનું તે.

દોહરો.

- (૨)મુખનું મંડન સર્વનું, જેથી વાઘે કામ;
તેહ તજ્યું મેં આજથી, નાથ ગયા જે ગામ.
(૩)પાકાઈ છે તો તનમાં પૂરી, પણ પરગણું કાયા છે શુરી;
શોભા સમાતણી સુખદાન, શું સખિ સજ્જનના સખિ
(૪)પેહેલે પાકું હોળાસીયા, બીજે ભીડ્યો અંગ;
તીજે મુખ સુખન કર્યો, ચોથે રાખ્યો રંગ.

છાપો.

- (૫)તણુ અક્ષર તરતીય, તેર ગુણુ શોભા સારી;
રાજદાર સનમાન, માન દે નર ને નારી;
નપુંસક છે નિજ નામ, પુરુષ બે શોભે સંગે;
કામ વધારણા કાય, રંજીત તે સૌને રંગે;
દૂલ પૂલ વિના છે પૂટકું, કંથ લાવ કહે કામની;
તો શામળ કહે સોળે સજે, જેણ કરતાં જામની.

ઉત્તર:—દોહરો.

- ચરવણુ કરતાં ચોગણું, વળી હોડનું પાન;
કામાતુર થાય દેખતાં, પ્રમદા તેતો “પાન.”

ઉત્તર:—તાંપુલ અથવા પાન.

છાપો.

- ૧૦૭ (૧)નૌતમ નિરખી નાર, જુલમ વાળી ઝળકંતી;
નહીં હાથ નહિ પાગ, લાડ ઝાઝે લળકંતી;
મંદિરમાં માલત, આપતી આદી પેહેરી;
નાસે થઈ નિરમાલ્ય, વાદ કરતો જે વેરી;
છે નારિ જાત નિરખળ નહીં, કાળી કરૂપ કાયા થકી;
શામળ કહે શાણા સમજશે, કહું ડાહ્યા તેને નકી.
(૨)કાળી હે કલંગી હે, કાળા દરમે રહેતી હે;
ગુલાબ પાણી પીતી હે, પાદશાહકુ સલામ કરતી હે.

દોહરો.

- (૩)નારી પણ નિર્મળ નહીં, કાળી પણ નહિ કાલ;

વસે દરે સાપણુ નહીં, ઉત્તર એનો બોલ્ય.

ઉત્તર:—તરવાર.

૧૦૮ એ સ્ત્રીઓ એક ગામથી બીજે ગામ જતી હતી. તેમને રસ્તામાં એક પડિત સામે મળ્યો, તેણે તે બેઠને પુછ્યું હે એનો, તમે એ શાં સગાં થાઓ? તેમાંની એક સ્ત્રીએ ઉત્તર આપ્યો.

દાહરો.

તે બોલી મુજ સ્વસુરનો, સાજો એનો ભાઈ,
એમ કહી ચાલી ગયાં, ખરી ખતાવી સગાઈ.

ઉત્તર:—

શા કારણે પડ્યું પુછ્યું,
શું છે તમારે કામ;
વળી પુછ્યું હોય તો પુછ જો,
હું કહું સાસુ વહનું નામ.

૧૦૯ યોડું ગજવું ને ગુંચવણ ઘણી, નર ગયો છે નારી ભણી;
નારી દેખી નરં આંખો થયો, તે નારી પાસે બેસી રહ્યા.

ઉત્તર:—હૈડ બેડી.

૧૧૦ (૧)મધુર રૂપાળા રાગ અલાપે, વીરહી જનનાં હૃદય સંતાપે;
સુંદર વંશની પ્રગટ પ્રવીણા, શું સખિ સજ્જનના સખિ.

દાહરો.

(૨)મૂખે મધુર બોલતો, ચાતૂર નર વશ હોય,
તેનો શબ્દ સુણી આવજો, જેમ ન જાણે કોઈ.

ઉત્તર:— દાહરો.

બોગી માણે ભૂપતિ તેને વહાલો તંત્ર,
બોલે બેસી બેખથી, જીવતી તેતો “જંત્ર.”

છાપો.

૧૧૧ પૂખી ટોળું પ્રાઈ હડી આકાસે આવ્યું;

વનમાં વડ ગંભીર તે તણું વૃક્ષજ બાળ્યું;
 એક એક પત્રે પક્ષી બુદ્ધિ થકી તો બેઠાં;
 વધ્યું પક્ષી ત્યાં એક સૌ ચિંતામાં પેઠાં;
 ફરી બેઠાં તે બે બે જણાં, ત્યાં એકજ પાંદડું વધ્યું;
 કહીએ પક્ષી તે કેટલાં? કહો પાન પણ ગણી સીધું.

ઉત્તર:— ઢાહરો.

પ્યારી કહે મેં પારખ્યું કહી સંભળાવું કર્યું;
 ચતુર પંખી એ ચાર છે વડે પાંદડાં ત્રણ.

છાંપો.

૧૧૨ (૧)ખટ પગ તો છે ખરા, ભ્રમર તો નહિ તે ભાષ;
 એક વાંસો બે શીશ, કહું શું તેની કમાષ;
 વિંધિ બંને ગમ નાક નાથ ઘાલી ઘણી મોટી;
 બુઓ કરમના બેગ, ચોટી વાંસા વચ મોટી;
 તાબું કહે છે સૌ તેહને, છે જીવું બે બેખમાં;
 શામળ કવિ કહે સદા વસે, શાહુકાર ઘેર શાખમાં.
 (૨)એક નારી બે ધાધર પેહેરે, ૭ નાડા લટકાવે;
 બજાર બેઠી તાન તોડે, મૂરખને સમજાવે.

ઉત્તર:—તાજવું અથવા ત્રાજવું.

૧૧૩ એક ડોસી દાતરડા વતી ધાસ કાપતી હતી તે દાતરડું પડી
 જવાથી એજ ડોસીનું નાક કપાઈ ગયું. એ કેવી રીતે બન્યું
 હશે?

ઉત્તર:—ડોસી એક નેહરામાંથી ધાસ કાપતી હતી તે નેહરું
 ઘણું ઊંડું હતું, અને તેની ઊંચી ભેખડ પરથી ધાસ કા-
 પતાં હાથમાંનું દાતરડું સરી ગયું તે નાક ઉપર આવવા-
 થી નાક કપાઈ ગયું.

છપો.

૧૧૪ નારી બહુ બળવંત, રહે પોઢી પુર પ્રીતે;
કરે અહાર અપાર, નહીં તે રૂડી રીતે;
પુટળ આંખને કાન, બહુજોરાવર બોલે;
શત્રુ કેર સાલ, દેખિ તેને દુર ડોલે;
તે રાંજદાર રોખે રહે, અજીત કહાવે આપમાં;
શૂરા પણ કાયર થાય છે, તે નારીના તાપમાં.
ઉત્તર:—તોપ.

૧૧૫ उच्छिष्टं शिव निर्माल्यं वमनं शव कर्पटम् ।

काक विष्टा समुत्पन्नः पञ्च तेति पवित्रका ॥

અર્થ:—૧ ઉચ્છિષ્ટ એટલે ખીજાએ બોટલું અથવા મહોડું લગાડીને ખાતાં ખાતાં રહેવા દીધેલું; ૨. શિવ નિર્માલ્ય એટલે મા-હાદેવને માથે ચડી ઉતરેલું; ૩. ઓકેલું; ૪. મડદાનું લુગડું; અને ૫. કાગડાની હગારથી ઉત્પન્ન થયેલું; એ પાંચ વાંનાં પવિત્ર છે, એ પાંચ વાંનાં કયાં?

ઉત્તર:—૧. દૂધ; ૨. ગંગાજળ; ૩. મધ, ૪. હીરાગળ લૂગડું અથવા મૃગ ચર્મ; અને ૫. પીંપજો, એ પાંચ વાંનાં પવિત્ર છે.

છપો.

૧૧૬ અંતરિક્ષ નાર અનૂપ, તેહ ડોલાવી ડોલે;
મહોકમ ખાયે માર, બહુ બકવા કરી બોલે;
મુખ વિણ મોટું શીશ, જનોઇ કંઠે ધાલે;
બાંધેલી બળવંતિ, મોજ મંદિરમાં માલે;
તે હસ્ત પ્રહારે જોડને, તે શોભાવે સર્વને;
શામળ કહે એ શમશ્યા કહે કે મૂકો મન ગર્વને.
ઉત્તર:—પીંજરાની તાંત.

૧૧૭ ત્રણ મુખ ને તેર પગ, વળી નારી નામે નામ;

નર ઉપર નારી ચડે, ને કરે તાંણા તાણુ.

ઉત્તર:—ગાય, વાછરડું, દોહનાર અને તરપાયો.

૧૧૮ શિર મોટું પણ ભારે નહીં, ઝાઝું રહે જળ માંહે;
પુછ મોટું છે તેનું પણ નહીં વાંદર કેહેવાય.

ઉત્તર:—કોશ અને વરત.

૧૧૯ કોણે હીમાળો સેવીઓ, કોણે સેવી આગ;
કોણે કરવત મુકાવીયાં, કછ નારીને કાજ.

ઉત્તર:—કાંથો, ચુનો, સોપારી, પાન.

છાપો.

૧૨૦ મસ્તક મોટું હોય, મૂળ તેનું નવ દીકું;
અન્ન નીર નવ સ્નાય, વહે અમૃતથી મીઠું;
પોઠાં પગને પેટ, પ્રીતથી પંચ પ્રમાણે;
રાજદ્વાર રહત, કદી મોટા પરમાણે;
સારંગ નામ શોભીત છે, વરસે સારંગ વાણિયે;
સમજે સમસ્યા શામળ તણી, તે જશવંત! જાણીયે.

ઉત્તર:—તંબુરો.

૧૨૧ ત્રી અક્ષરનું નામ, પુરુષની જાતિ કાંવે;
અંત આઘ બે મળી, શત્રુનું નામ જણાવે;
આઘ અંત બે મળે, જમણમાં શુભ પરખાયે;
બીજો ત્રીજો મળી, કામીનું નામ જણાયે;
દેવ તણાં દરબાર તો, તો શોભે તેથી તો નીતે;
પ્રિયા કહે મુજ પ્રશ્નનો, દો ઉત્તર પ્રીતમ પ્રીત.

ઉત્તર:—

પુજ કરવી મંદીરે, પુરી આવી ઘેર;

જારી વળરી આવડે તો, જાજો વેશ્યા ઘેર;
 રીપુ પસ્તાય ધણો, જો ક્ષેમ કુશળ હોય;
 ખરો જીવાળ માનશો, તો નિશ્ચે પુળરી હોય.

છાપો.

૧૨૨   જાતાંતાં જણુ બેજ, એક મરદ એક મેરી
 એક આંખાનું વૃક્ષ, તે તળે અગણિત કેરી;
 બે જણુ બાંધી ગાંઠ, તહીં તે બાળા બોલે;
 તમ પાસે બે ભાગ, એક મુજ પાસે તોલે;
 તમ આગળથી એક પડી જડી તે મેં કીધી છે છતી;
 બે સરખી થઈ તે સાથમાં, કહો કેરી કેટલી હતી.

ઉત્તર:-   દોહરો.

છત જોતામાં છ હતી, એકે બાંધી ચાર;
 એટલે ત્રણ ત્રણ થઇ પડી, પંડિત પ્રીછે પાર.

છાપો.

૧૨૩   ખટ પુરૂષે એક નાર, નાર ત્રણે નર બાણુ;
 સોળ નરે નર હોય, પરાક્રમિ તે પરમાણુ;
 બે પુરૂષે એક પુરૂષ, ભાગ દ્વાદશને નામે;
 કરી વાયદો કંથ, ગયા ગુણુવંતા ગામે;
 વધતા તો વીશક વહી ગયા, વસ્યા તહાં કે વાટમા;
 શામળ કહે છે તે સુંદરી, અતિ દીઠી ઉચાટમાં.

ઉત્તર:-છ ચોખ્ખાની રતી, ત્રણ રતીનો વાલ, સોળ વાલનો
 ગદિયાણો, બે ગદિયાણાનો તોલો, તોલાનો ખારમો ભાગ માસો, એટલે
 મહિનો.

૧૨૪   અટક મટક ને રાતો ચટક,
 ઉઠાવી ટાંટિયો, ને પેહરિયે સટક.

ઉત્તર:-જોડો.

૧૨૫ (૧)થડ થોડાં ને ઉંઘર ધણાં, પાને ઝાઝાં લખ;
તે સજ્જન હાટે મુલવળે, જેને કાળજે ધેળા કાળા ને રાતા દાંત.

(૨)ભીંતપર ભીંત કછ નારકી કળી,
સરખતકા ધુંટ, મીસરીકી કળી.

ઉત્તર:—તડબુજ.

૧૨૬ એક નારીને નર ધણા, તે સધળા સાથે પ્રિત;
નારી પેહેલા નર ગયા, એ કીયા જન્મની રીત.

ઉત્તર:—જીભ ને દાંત.

છાપો.

૧૨૭ અસેં હાથની બાળ, કહું શી તેની કરણી;
પાંચ હાથનો પુરૂષ, પ્રીતથી તેને પરણી.
કામનિ વશ કરિ કંથ, બળ કરી બાંધી લીધો;
ત્યારે પામ્યો માન, કબુલ સૌ લોકે કીધો.
નર નારિ બીજાં તે ભોગવે, લંપટ કોઇએ નવ કહે;
કવિ શામળભટ સાચું કહે, રચિ સૌકોને નિત્ય રહે.

ઉત્તર.—ખાટલો અને ભરવાની પાટી.

૧૨૮ નાની ત્યારે નાનબાઈ, મોટી થઇ ત્યારે માન બાઈ; બાણે
ઝંઝુમતા જુમખા ટાંગ્યા, કહે ધરડી થઇને ધુધરાં બાંધ્યા.

ઉત્તર:—તુવેર.

૧૨૯ હું એક વખત મુસાફરી કરતો ચાલ્યો આવતો હતો તેવા-
માં એક નદી મારી નજરે પડી. ચોમાસાની રૂતુ હોવાથી નદીમાં
પૂર આવેલું હતું. હું નદીને કાંઠે આવીને ઉભો રહ્યો તેવામાં એક
છીપર આશરે દશ મણુ તોલમાં હશે. આ જળરી છીપર નદીમાં
તણાતી અને તરતી મેં મારી નજરે જોઇ હતી. એમ કેમ બન્યું
હશે? એનું કારણ કહી શકશો?

ઉત્તર:—જે છીપર નદીમાં તરતી અને તણાતી જતી હતી

તે દશ મણુની હશે તે વાત માનવાને હું જરા પણ ના પાડતો નથી. પાશેરનો પથરો પાણીમાં તરી શકે નહીં એ વાત સર્વના જાણવામાં છેજ, પણ આ છીપર તરવાનું કારણ એજ હશે કે—તેની નીચે તુંબડીના વેલા ઉગેલા હશે અને તુંબડાં પણ ઉગી ગયેલાં હશે. વેલા આખી છીપર ને વીંટાઈ રહી તેને દ્રઢ રીતે વળગી રહેલા અને એ તુંબડાં છીપરની નીચે હોવાથી, આ છીપર તરતી હશેજ.

૧૩૦ આવત જવત કરત પોકારા, મુખ નહીં પણ દંતજ સારા;
બકરાકી માફક બડબડ આવે, ઓ નર પંડિત કોણ બતાવે.

ઉત્તર:—કરવત.

૧૩૧ પ્રભાતે ઉઠી નિંદા કરે, પર મંદીર પેસી નીસરે,
પર સ્ત્રીપર રાખે, આશ, તેનો થાયે વૈકુંઠ વાસ.

ઉત્તર:—તુલસી.

છાપો.

૧૩૨ અગ્નિતણી બહુ આંધ, એક મરદે શિર માણી;
ખીજે હીમે હાડ, ગાળ્યાં વરવાને રાણી;
ત્રીજે કરવત લીધ, કપાવી કપટે કાયા;
ત્રણ પામ્યા એક નારિ, માનની ઉર માયા;
છે ત્રણ નામ તે નારિનાં, નપુંસક નરને મેરિયો.
કવિ સામજભટ સાચું કહે, લક્ષ્મીવંતની લહેરિયો.
ઉત્તર:—પાન, તંબોળ, નાગર, વેલ, ચુનો કાથો ને ફેફળ.

૧૩૩ તપેલામાં તપેલું માંહે કલંગી ઘોડો;
છોડાય તો છોડો નહીં તો બેઠા માથું ફેડો.

ઉત્તર:—તાળું.

૧૩૪ એક જણસમાં ત્રણ ગુણ, કોઈ ખાય, કોઈ પીએ, અને કોઈ લેછે નાસ, તેની જે નિંદા કરે, તેનું જ્ય સલા નાસ.

ઉત્તર:—ત'બાકું.

૧૩૫ જેની પોપટ સરખી પાંખ, હરણ જેવાં શિંગડાં, અને મનીશ સરખું મોડે, ઉંટ જેવા પગ તેના, ખેતર ખાતું દોડે.

ઉત્તર:—તીડ.

છાપો.

૧૩૬ ભુવન અક્ષરતું નામ, નયુંસક જાતિ તે છે;
અતી ધણું ગુણવાન, સૌ લોકો ધર્યે છે;
છેલ્લા દસકત દાખ, ઉપસર્ગ પાંસરો થાશે;
બીજો દસકત કાઢ, વેગથી નાસું થાશે;
પેહેલો અક્ષર વાંચો નહિ, તો મૃત્યુ સમે ગિત થાય છે.
ભુવન અક્ષર વાંચો અનુક્રમે, જળ ભરવાનું થાય છે.

ઉત્તર:—દોરડું.

દાહરો.

૧૩૭ શુભતાં હરખી સુંદરી, આપે કુલી અંગ;
વેલણ મુખ આગળ ધર્યું જેનો રૂડો રંગ;
પય રંગે રંગ્યું ધણું, બે પાસાં સમ તુલ્ય;
મેલ્યું પંથી આગળે, પ્રેમ કર્યું મહામૂલ્ય.
ટાચ કથી તે થડ કયુ! સૂકું કાષ્ટ છે એહ;
તે રૂડું રંગેલ છે, કેમ ભાગે સંદેહ?

ઉત્તર:— ચોપાઈ.

પંથી કહે સાંભળરે સતી, એમાં ઝાઝું અચરજ નથી;
સરિતામાં વેતું હોય નીર, વેતું મૂકો તેને તીર;
જે પાછળ રહે તે થડ જાણ, આગળ તે તો ટાચ પ્રમાણ;
પ્રગટ પારખું એમાં હોય; એમાં અચરજ ગણે ન કોય.

છપ્પો.

- ૧૩૮ ગોળ પુરૂષ ગુણવંત, દિહો મેં ગામે ગામે;
દશ શિર મળતું નામ, નહીં રાવણુ એ ઠામે.
એ થાએ અસવાર, ધરે વાહન શોભા તે;
ચતુર ચુકવે ન્યાય, પૂછે જો માનવ જાતે;
ત્યાં કોઇનું મહો રાખે નહીં, લાંચ કોઇની નવ લિયે;
શામળ કહે તે સતવાદિયો, દેખે તેવું કહિ દિયે.

ઉત્તર:-દશશેરો.

- ૧૩૯ (૧) તળાવ ભરાહે, હરણુ ખડા હે;
તળાવ સુક ગયા, હરણુ ભાગ ગયા.
(૨) અગર કુંડમાં નિપજે, ભમર કુંડમાં નાહે;
રાજ તારા દેશમાં ફૂલ વેલાને ખાય.
(૩) ડુંગર ઉપર ડુંગરો, માંહે મુઝ્યું મસુક;
પેહેલી આવી કાકડી, ને પછી આવ્યાં ફુલ.
(૪) એક સમે એક નાર, પર ઘેર જમ્મ આવી;
છતો હતો ભરથાર, જમ્મ બિજી કરી આવી.
(૫) નદી કીનારે વેલ, વેલ કુલ પાન નહીં;
મૃગ ચરી ચરી જાય, ઉવાકુ ચાંચ નહીં,
મારે ધનુષ ચડાય, ધનુષકુ પણુછ નહીં;
મારન વાળો નંદલાલ, મારનવાળેકુ હાથ નહીં.
(૬) કોરો કનક સરીખડો, અને પુંછે પીતો નીર,
તે પડાવું મારી મેડિયે, આવજો રાખી ધીર.
(૭) સોડ વિષે સંતાપને આવ્યો, ભલો જીવન મહારામાં આવ્યો;
સ્નેહવંત એ સદૈવ જીવો, શું સખિ સજ્જનના સખિ.
(૮) જામનિ સારી સાથે જાગ્યો, થતાં સવાર જવા એ લાગ્યો;
એતો વિરહ આનંદ ઉત્થાપક, શું સખિ સજ્જનના સખિ.

ઉત્તર:- કોહરો.

દિવસે મારે કામની, કુલમાં કરે ઉઘોત;
ઘેર ઘેર અન્નવાળું કરે, જીવતી દાપક જોત.

ઉત્તર:—દીવો અથવા દીપક.

દાહરો.

૧૪૦ જોહ સમારે તુજને, તેને સમારે તેહ,
તેથી મહોલ ઉચેરડા, સહિ એધાણી તેહ.

ઉત્તર:—

દાહરો.

શોભા દે સક લોકને, તેને ઉજવળ કામ;
શામા સમન્નવ્યું તમે, ઘોખી એતું નામ.

ચોપાઈ.

૧૪૧ ખાર વરસાદનાં ખાળક એજ, તે વેળા તેડાવ્યાં તેજ;
પેરાવ્યાં પટ ભૂષણુ ધણાં, રૂપ એઉનાં રામા તણાં.
એમાં છે એક નર ને નાર, એળખવો એનો આધાર.

ઉત્તર:—

ચોપાંઈ.

ઉમર એળંગી ધરમાં આવ, એ બે જણને ધરમાં લાવ;
ડાબો પગ ઉપાડે જોહ, જાતે જીવતી જણો તેહ;
જમણો ઉપાડે જે જાણુ, પુરૂષ પારખું એજ પ્રમાણુ.

૧૪૨ પગ વગર ડુંગર ચડે, મો, વગર ખડખાય,
રાજા પુછે રાણીને, એ ગોષો છે કે ગાય.

ઉત્તર:—દવ.

૧૪૩ (૧)શિયાળે કાળો, ઉન્હાળે પીળો, ચોમાસે લીલો, ડુંડું
બોલે ને ગરજે મેહ, કેણે કોનો તમાસો કહિયે તેહ.

(૨)મારે ફાળ પણુ પગ નહીં, નહીં સસલો કે શ્વાન,
ડોક ઉંચી પણુ ઉંટ નહીં. વાંદર કે હેવાન.

ઉત્તર:—દેડકો.

૧૪૪ (૧)વને વસતિ કો વીરો યોઽસ્થિમાંસ વિવર્જિતઃ ।

અસિવ ત્કુરુતે કાર્યં કાર્યં કૃત્વા વનં ગતઃ ॥

કાંઈ એક એવો વીર છે કે તે પાણીમાં રહે છે અને હાડકાં અને માંસ વિનાનો છે. તરવારના જેવું કામ કરે છે અને કામ કરીને પાછો પાણીમાં જતો રહે છે. એ વીર કોણ ?

ઉત્તર:—કુંભાર ચાક ઉપર વાસણનો ઘાટ તૈયાર કરે છે તેને વધારાની માટીથી ભૂદો પાડી નીચે ઉતારવા સાથે જે દોરાવતી તે ઘાટની નીચે કાપ મૂકે છે તે “દોરો” ઘાટને ચાક ઉપર કાપીને તરત તે દોરાને પાણીના કુંડામાં નાંખે છે અને ખીન્ને ઘાટ તૈયાર થતા સુધી તેને તેમાંજ રહેવા દે છે; વળી ખીન્ને ઘાટ તૈયાર થાય એટલે તે દોરો કુંડામાંથી લેઈ ઘાટને કાપી પાછો કુંડામાં નાંખી દે છે.

ચોપાઈ.

૧૪૫ સરખા સરખી એ ઘોડલી, જુગતા જુગતી છે જોડલી;
એક માત એક પુત્રી હોય, તેનો મરમ ખતાવો કોય ?

ઉત્તર:— ચોપાઈ.

પંથી કહે વિચારકશો, એતો મારા મનમાં વશો;
જળ પાવા સરોવર લેઈ જાઓ, વણુ અસ્વારે પાણી પાઓ;
એને છૂટાં મેલો લાંચ, આવવા દો એને પુરમાંય;
આગળ ચાલી આવે ઘેર, જાણો તે જનનીની પેર;
પાછળ પાછળ ચાલી જાય, તે તેની પુત્રી કેહેવાય;
હરખ નારને ઉપજ્યો ઘણો, સંદેહ ભાગ્યો મનડા તણો.

૧૪૬ (૧)લાલીઓ ન ખાય, લાધીઓ ન પિયે;

અન્નણુતાં અડકે તો, કાળો ડામ દિયે.

(૨)હીરા સરખો ઉજળો, દેખી તો એક રાસ,

હું તને પુછું એ સખી, તારે ઘેર હોય તો લાવ.

(૩)અન રીપુ, તનરીપું, રીપુનો રીપુ જો;

સખી મુજ ધર આવ્યા પરાણલા, તુજ ઘેર હોય તો દે.
(૪)સુતો હતો જગાડિયો, તે જગ્યા પછી મુઝો;
મારે ઘેર તો નહીં મજે, પર ઘેર હોય તો જુઝો.

ઉત્તર:--દેવતા.

- ૧૪૭ (૧)સાલ જોખન પેહેરે કર, મેં લાલ લાગમે જના,
અચક દાણાં કચક દાંણાહે દીવાના.
(૨)સો કોટડી કે સો ખાના ખીચ, મે રહેતા લાલ દીવાના,
ચલોજ પોપટ દરીએ જના ચુન ચુન મોતી હાર ગુંથાના.
ઉત્તર:--દાડમ.

દાહરા.

- ૧૪૮ વિદ્યાથી વધતું કયું? લક્ષ્મીથી શી લેહેર ?
ચિરંજીવીથી જીવતું? પૂછું તેની પેર.
કાજળથી કાળું કયું? તમથી વાહું કાંણુ ?
કોણ દૂધથી ઉજળો? ખોલ વખાણી વાણુ.
નીરચક્રી નિર્મળ કવણુ? કઢણુ તિમરથી ઘોર ?
કવણુ આભૂષણુ હેમથી? કંહે! એજ અંકાર.
દાન થકી રૂડું કયું? પુણ્યથી કોણુ પવિત્ર ?
કોણુ ભલો બ્રાહ્મણુ થકી? મહિમા કહો તે મિત.

ઉત્તર:—

વિક્રમ કહે વનિતા સુણો મૂળ વિચારો મર્મ,
સંદેહ મન શાને કરો, વરણી ધરીને ધર્મ.
વિવેક રૂડો વિદ્યા થકી, લક્ષ્મીથી રતી લેર,
જરા જીવે ચિરંજીવીથી, પ્રીછે રૂડી પેર.
કાળો કાજળથી કપૂત, તનથી વહાલી લાજ,
દાન દૂધથી ઉજળું, કુળ અજવાળાં કાજ.
નર્માદ નિર્મળ નીરથી, અજ્ઞાન નિશાથી ઘોર,
મુણુ આભૂષણુથી ધણો, અધિકો એ અંકાર.

દાનથકી રૂડી દયા, પરમારથે પવિત્ર,
અક્ષ બલો આહ્વાણથકી, મનસા વાચા મિત્ર.

છાપો.

- ૧૪૯ પ્રમદા એક પ્રચંડ, અધર અવનિ પર રાચે;
ઉપર ઉભા બે ચાર, જેમ નચવે લમ નાચે.
ન્યમ હોય જેઠી મલ્લ, જેર ઝાઝેથી જૂલે;
બોલે બોલ બલવંત, ધરા બાંધી ત્યાં મૂળે.
પાણી તો તેહ પિયે નહીં, અન્ન અલેખે ખાય છે;
વળિ ચરણ નથી પણ ચાંચ છે, એકું એનું સૌ ચહાય છે.
ઉત્તર:—જે વડે પુવા ખંડાય છે તે ઢીંકણી.

- ૧૫૦ એક નારી છે નવ ભરથારી, બાર પુરૂષ ને બાળ કુંવારી,
સાત નર તેની સાથે ફરે, ચાર નરતો ચોકી કરે,
હરાડ ભાર શક્તી મેવો ચરે, ને એક નરની ઇચ્છા કરે.

ઉત્તર:—ધરતી.

- ૧૫૧ નીશ્ઠ ગરીબી નાવલી, કહ્યુ રાખવો રંક બેહેવાર,
જેસોં બીજકો ચંદ્રમા, ઈઉ જગ કરત હે જુહાર.

ઉત્તર:—ધન.

છાપો.

- ૧૫૨ કોણુ તરણીથી તુચ્છ? કોણુ મણીથી મોંઘો?
સોનાથી શોભે કોણુ? કોણુ કુસકાથી સોંઘો?
મેશથી મેલું કોણુ? કોણુ મદિરાથી માતો?
દૂધથી ઉજવળ કોણુ? કોણુ અમિથી તાતો?
વળી કોણુ વીંછીથી વેદના? કોણુ સાકરથી છે ગળી?
કવિ શામળભટ સાચું કહે, ઉત્તર આપો મંડળી.

ઉત્તર:—

નયક તૂણથી તુચ્છ, મહાગુણુ મણીથી મોંઘો;

સોનાથી શોભે સપૂત, ગરજી કુસકાથી સોંધો,
મેશથી મેલું કલંક, અમલ મદિરાથી માતો,
દૂધથી ઉજવળ સુજશ, ક્રોધ અગ્નિથી તાતો,
કટુ વચન વીંછીથી વેદના, ગરજ સાકરથી ગળી,
કવિ શામળ કહે સત માનજો, ઉત્તર આપ્યો મંડળી.

- ૧૫૩ અધ બાવાની પાવડી, અર્ધ ઘોડાનો ખર,
અર્ધ બીજનો ચાંદલો, તો ચોથે અર્ધુ કોણુ.
ઉત્તર:—ઘાંણીની ઘોસરી.

દોહરો.

- ૧૫૪ (૧)એક નારી નિર્બલ રહે, ઘેર આવે નિરાશ,
તે વશ કોઇને નહીં, વશ થાયે જેમ દાસ.
(૨)નારિ એક નવ ખંડમાં, લાગે સોને અંગ;
સખળાને નિર્બળ કરે, કરે રંગનો ભંગ.

ઉત્તર:—દોહરો.

સુલોચના કહે સત કહું, દિલે ન ધરશે દુઃખ,
શામા જે સમસ્યા કહી, ભૂંડી તે તો “ભૂખ.”

છાંપો.

- ૧૫૫ એક માત સંતાન, નપુંસક ને એક નારી;
તે બેનાં સંતાન, અલેખે અપરમ પારી.
નપુંસકનાં સંતાન, અરથ અધિકે નવ આવે;
વડે મૂળ વેચાય, ભૂપ જેવાને ભાવે.
બાળક જે તેની બેનનાં, સર્વ અરથ તેથી સરે;
શામળ કહે પણ સોંધાં સહુ, કોડિ કોડિ કરતાં રરે.
ઉત્તર:—સોનું અને માટી.

છાપો.

- ૧૫૬ એક રાયનો કુંવર લાગ્યો, મોતી મન જાણી;
હતી ચાર ઘર નાર, આવી તેમાં એક રાણી,
સરખા ચારે ભાગ કરે, વધતું એક મોતી,
તે સુદ્ધાં નિજ ભાગ, લેધને ગઈ સોહંતી.
તેમજ પણુ સરખા ભાગ પર, એક એક સૌએ લીધાં,
બાકી રહ્યાં તે રાયજી, ચારેને સરખાં દીધાં.

ઉત્તર:—દોહરો.

ચાડતાળીસે એકશઠ, મોતી હતાં તે મેળ,
એક એક વધતું વહેંચજો, ખરો હુનર એ ખેલ.

દોહરો.

- ૧૫૭ શામ નીલ ને પીત વળી, વસ્તુ શ્વેત વખાણુ;
કહો એટલું કંથજી, જો છો ચતુર સુ જાણુ.

ઉત્તર:—

શામતો કીટી આંખની, શામ ભમર શુભ ભાગ;
શામતો અંજન આંજીયું, શામતો વેણી નાગ.
લિલિ પેહેરી કંચુક, નીલ કમળતું ધ્રુલ;
નીલું કંકણ ચૂડલે, નીલું ત્રાણુ અમુલ્ય.
પીળું સુવર્ણ શોભતું, પીળી કેસર આડ;
પીળાં પટકુળ પેરિયાં, જોતાં મોહ પમાડ.
શ્વેત નેણુ છે શોભિતાં, શ્વેત શશિ સમ મુખ;
શ્વેત હાર મોતિ તણાં, જોતાં બાખે ભૂખ.

- ૧૫૮ (૧) વૃક્ષાગ્રવાસી નચ પક્ષિ રાજસ્ત્રિનેત્રધારી નચ શૂલપાણિ ।

ત્વગ્વસ્ત્રધારી નચ સિદ્ધ યોગી જલંચ વિપ્રન્નઘટા ન મેઘઃ ॥

ઝાડની ટોચે રહે છે પણુ તે પક્ષી નથી; ત્રણુ આંખો તેને છે
પણુ તે શૂલ પાણી એટલે શંકર નથી; છાલતું વસ્ત્ર ધારણુ કરનાર
છે પણુ તે ઘડો અથવા મેઘ નથી; ત્યારે તે શું ?

છપ્યો.

(૧)૪૬ ઉપરે વાસ, માન પદવી છે મોટી;
જટા બિરાજે શીષ, ચાર તે ઉપર ચોટી,
ત્રણ નેત્રો તન માંહિ, નહીં શિવજીનો સંગે;
અમૃત સરખું નીર, નહીં ગુણવંતી ગંગે.
તે જગત જગમાં જશ લિયે, ઓછવ મંગળમાં અતી;
છે નરમ હાડ કાચા કઠણુ, શામળ કહે શોધો સતી.

દોહરો.

(૩)જે મધ્યે ગંગા વહે, જટા ધરાયે શિશ;
નેત્ર ત્રણ પણ તે કદી, નહિ ઉમિયા પતિ ઇશ.
(૪)ઉંચેથી પડ્યો કંડીઓ, કંડીઆને મારી ટેસ;
ચાલરે કંડીઆ આપણે ઘેર, તાર કાળજી કહાડી લેશ.

છપ્યો.

(૫)પાગ વિના એક પુરૂષ, શિશપર જટા અંધાવે;
મુખ મે મેવા ભરા નેત્રો જે ત્રણ કહાવે;
હાડ માંસ નહીં જીભ જીભ્યા બિન બડ બડ બોલે;
પુંજે સખ સંસાર લેત દેતે કીતોલે;
કોઇ એક તોડે નાસકું, કોકું જેવે હાથ;
કો જાવે પરદેશકુ તો દેતહી સકુનમે સાથ.

(૬)ઉંચે સરોવર નીચે જડ, તે પક્ષિ જાત ના પીએ;
પ્રીત તમારી હોય તો, હાંસથી મુજને દીએ.

ઉત્તર:--

દોહરો.

રાજા કહે શુણુ સુદરી, શું પૂછયું મુજ એહ;
તેં ભેદે કરિ ભાળવ્યાં, “શ્રીફળ” કહિયે તેહ.

ઉત્તર:—શ્રીફળ અથવા નાળિયેર.

દોહરો.

૧૫૯ એક નારિ સંસારમાં, રાય રંક ઘેર જાય;
જે ઉપર કરૂણા કરે, મૃતક તુલ્ય તે થાય.

ઉત્તર:—દોહરો.

સુલોચના કહે ધન્ય તું, કોષના તુજ તોલ;
“નિદ્રા” તેતું નામ છે, બોલી તું જે બોલ.

છાપો.

- ૧૬૦ જીવ વિનાનો સાપ, બેય પાસેથી સરખો;
જરાય મુખ નહિ ઝેર, પડિતે તેને પરખ્યો,
નર નારીની કમર, રહે વીંટી તે વાર;
વસ્ત્ર તણે વિવેક, સુશોભા સઘળી સાર.
બે દર તેનાં બે પાસ છે, બહા ગયો દીઠો બહુ;
શામળ કહે સમસ્યા સેહેળ છે, શુણ્યા થકી સમજે સહુ,
ઉત્તર:—નાહું.

છાપો.

- ૧૬૧ એક રાયને ઘેર ઘણા, હાથી ને ઘોડા;
ઊંટો હતાં અનેક ખીન્નાં, તે સાથ સન્નેડા,
અઢી મણુ હાથી ખાય, દોઢ મણુ ઉંટ ભણી જે,
પાંચ શેર પ્રતિ અશ્વ, ગણિતમાં એમ ગણીજે,
સો સો મણુ દાણે: તિન વરે, શોભાવે તે સાથીઆ,
કેટલા અશ્વો ને ઉંટ છે, કહેા કેટલા હાથીઆ.
ઉત્તર:—દોહરો.

અડતાળીસ તો અશ્વ છે, છતે ઉંટ છત્રી;
સોળજ શોભે હાથીઆ, રહે ન કરશે રીસ.
ખીજે ઉત્તર:—દોહરો.

પૂરણુ ઉંટ પંચાવના, પ્રાઠા હાથી પાંચ;
ચાળીસ અશ્વો આપતા, શામા એતો સાચ.

છાપો.

૧૬૨. (૧) જળમાં રહિ જીવંત, નહીં મેડક નહિ મચ્છી;
ચારે દિશ ચાલંત, નહીં પશુ કે પહિ પક્ષી.
પગ વિણુ વહે પ્રવાહ, પવન પણ વહિ નહિ પાણી;

લક્ષ્મી લીલા લેહેર, નહીં રાજા નહિ રાણી.

છે તત્વ તોડ તારણ તરણ, ખુડતાંને રાખે બહુ;

વળિ પાર ઉતારે પલકમાં, શામળ કહે સમજે સહ.

(૨) આશ્રિત જનને આપ ઉગારે, પકડે તેને પાર ઉતારે;

ભલો ભિતર ઉપકારી ભાવ, શું સખિ સજ્જનના સખિ+

(૩) કાકારે મેં કૌતક દિહું, પુર પાણીમાં રમતું દિહું; પાણી છે;

પણ પીતું નથી; ચાર છે પણ ચરતું નથી; તે જનાવર મરતું નથી.

છાપો.

(૪) અતિશય મોટું મૂખ, બેય પાસાંથી સરખું;

એકજ સીંગ અનૂપ, વિના પાણી તે પરખ્યું;

લક્ષ હજારો લોક, સૌ રહે તેને શરણે;

નિરમળ સાથે નેહ, ચાલ ચાલે વર ચરણે.

સમસ્યા છે સાગર જેવડી, અકલવંત કહે આવડ્યું;

શામળ કવિ કહે છે શીખવું, નકો કહો જો નાવડ્યું.

ઉત્તર:—નાવ; હોડી, મછવો, વહાણ; નાવડું.

૧૬૩ ચાર થંભ થંભ તે થે, દો દીપે જલ તે થે, દો પંખે હલ તે થે, ચાર ભાઇ મીઠા સકર, દો ભાઇ સુકા લકડ, એક ભાઈ મખીઆં મારે.

ઉત્તર:—ફૂંધ દેતું જનવર.

૧૬૪ પરભાતે લે છે પાંચ નામ, વૈષ્ણવ નરને નારી, તમામ નથી અજાણ, જોગી તે જતી, એ પાંચે નામ નારીઓ શતી.

ઉત્તર:—અહલ્યા, તારા, દ્રૌપતી, સીતા, મનોહરી.

છાપો.

૧૬૫ શીશ વિનાની નાર, મૂખ મોટું સુખ માણે;

ભોરિંગનો જે ભક્ષ, જમી તે ઝાઝું જાણે.

પલક ન રાખે પેટ, વળી ઉઠે વળિ બેસે;

પાતળું થઇને પેટ, તેહ પૃથ્વીમાં પેસે.
વાંકાં કટ્ટણુને વશ કરે બળતાં બાળે બદ્ધ.
સમજ્યા કહે તો સેહેલ છે, શામળ કહે શોધો સદ્.
ઉત્તર:—ધમણુ.

૧૬૬ (૧)નાસરે તું ન પગાં, શસ્ત્ર આવ્યું; તેં કેમ જાણ્યું મા-
યા વિનાના, નાકે નજળું વાગ્યું.

છાપો.

(૨)નપુંસક સરખું નામ, મહિપને મંદિર મહાલે;
નર નારી બે જોડ, ચડી વાહન તે ચાલે.
શાહ સુઆ સુલતાન, માન પામે તે મહિમા;
ત્રિ વિધી પાંડે ત્રાસ, શૂર સામદ ને સામા.
છાતું રાખ્યું તે નવ રહે, બોલાવ્યું બોલે બારણે;
શામળ કહે સમજે સુલક્ષણા, કવણુ અર્થ તે કારણે.

ઉત્તર:—નગાર્.

૧૬૭ રાધા ગદ્ય એક બાગમે, લાઇ કુલ સ્વેત,
રાધા પુછત કૃષ્ણકું, કૃષ્ણ નામ નહીં દેત.
ઉત્તર:—તુંબડી.

દોહરો.

૧૬૮ પેલું મંગળ વર્તતાં, વનિતા બોલિ વાણુ;
રાતિ વસ્તુ વખાણિયે, તમો છે ચતુર સુખણુ.
ઉત્તર:— દોહરો.

રાતિ પાની પમ તણી, રાતા અધર પ્રવાળ,
રાતો રંગ મજાઠનો, શુક નાસા પણુ લાલ.

છાપો.

૧૬૯ સાઠ નારિએ^૧ નાર,^૨ નાર આઠે નર^૩ જાણુ;
આઠ નરે નર^૪ એક, પુરૂષ એ ત્રીસ પ્રમાણુ.

આર પુરૂષ^૫ બળવંત, એક નર^૬ નરપતિ જેવો;
એવા નર દશ સહસ્ર. તરલિલે ભોગવ્ય તેવો.
સ્વામી જે સત્યાવીશનો,^૭ કૃષ્ણેપ સુત જુગ જોગવે;
શુભ આશિષ શામળભટ બણે, ભૂપતીતું સુખ ભોગવે.

ઉત્તર:—પળ,^૧ ઘડી,^૨ પહોર,^૩ દિવસ,^૪ માસ,^૫ સંવત્સર,^૬ ચંદ્ર,^૭ સૂર્ય.^૮

૧૭૦ નરમાંથી એક નીપન્યું, ધર્યું નારી નીમળ નામ,
યમ સરપ સરીખી ચાલતી, વરવા ખાવા વરને કામ.

ઉત્તર:—નદી.

છાપો.

૧૭૧ (૧)ભુવન અક્ષરતું નામ, વળી કે'તામાં તારી;
છેલો દસકત કાઠ, ધરૂં શિર શોભા સારી;
પેલા અક્ષર દાંચ, ભાગ ત્રીશો દિન થાઉં;
ખીજો દસકત કાઠ, મલિખી સુતા લખાઉં;
ભુવન અક્ષર વાંચો અનુક્રમે, શિરપર હેતેથી ધરો;
આ સમસ્યા સાર નિશ્ચય જરૂં, અધર ભાગ દશમો કરો.

છાપો.

(૨) ૧૪૬ એકનાં ૨૫૫, આર ભલિ ભાત ભણીજે;
૩૫૫૩ ત્રણસેં સાઠ, ગુણીજન જોધ ગણીજે;
ચતુર જુવો ચોવીશ, સરસ ૪૫૫ તેને ક્રિયાં;
એક વિશ સહસ્ર છસેં, ૫૫૩ કવિ લોકે ક્રિયાં;
પણ ચોથ ૧ભાગ એ પત્રનો ગૃહસ્થ શિર શોભિત ધણો;
તે આપે માગણને અધિક, વેણિદાસ રખિયલ તણો.
(૩)નર ઉપર નારી ચડે, જેથી શોભે દેહ;
હું તુજ પુછું પંડિતા, હોય ખખર તો કહે.

દાહરો.

(૪)જૂનાગઢ ઉપર વસે, પંદર પળ કહે જેહ;

૧ વર્ષ, ૨ મહિનો, ૩ દિવસ, ૪ પખવાડિયાં, ૪ ઘડી, ૬ પાઘડી.

કંથ કરી થાપું તને, કહો અમને જો એહ.

ઉત્તર:—પાઘડી.

દોહરો.

૧૭૨ નારિ બોલી નેહશું, જો છો ચતુર સુખાણુ;
પાંચ “પ” વહાલા પુરૂપને, તેનાં કરે વખાણુ.

ઉત્તર:—

દોહરો.

પાન, પાઘ, ને ધક્કણી, પરિભળ ને પોશાગ;
પાંચે વહાલાં પુરૂપને, વળિ પૂછ સદ્ભાગ.

છાપો.

૧૭૩ નદાની સરખી નાર, પાંચ મુખ તેને માથે;
ઉંખી રહે અખંડ, શોભતી સજ્જન સાથે;
પાતળિ લાંબુ પેટ, નામ જોતામાં નારી;
જઈ એસે જે જગો, કરે ત્યાં પ્રકાશ ભારી;
તે તેલ પિયે હરનીશ મુખે, જ્હાર જીભ કાઢે વડી;
સમસ્થા જે સમજે, સહજમાં, પ્રગટ પામશે પાઘડી.

ઉત્તર:—પીતળની દીવી.

૧૭૪ અલી બાહન બાહન ત્યાં લેનેકું મેં ચલી, સરી બાહન
બાહન ત્યાં દેખી પીછિ પ્રી, ભીમ સુત બડવાએ ભગો, રવી
મુડન કર લગો ચક્ર સુતકો ભયો બિનાસ, ઉસ કારણુ મેં
ભયી ઉદાસ.

ઉત્તર:—ધડા માટે.

છાપો.

૧૭૫ અક્ષર ઉભય અખંડ, નામ નપુંસકમાં ભાસે;
બહીર જીવન જગત, આપું આ વિશ્વ ઉપાસે.
એહ વિગર પણ એક, છેક નવ છતમાં રહિયે;

મેદનીતું મંડાણુ, એક એમાંનો લહીએ;
છે અમૂલ્ય વણુ મૂલે મજે, મેલ નિવારણુ મલિનનો;
સમજે શક શું સમસ્યા વિષે, કયાસ કરે સુત કુલિનનો.

ઉત્તર:—પાણી.

છાપો.

- ૧૭૬ (૧)ભાત ભાતના રંગ, લિલો પીળો કે રાતો;
લોહ લકડ વૃક્ષ વેલ, રાવ રંક દુર્ગમ માતો;
કનક કથિર મણિ રત્ન. મેર મોટમ તુલ તરણું;
જીવ જંતુ પશુ પક્ષિ, સંહનર હરતી હરણું;
વળિ જડ ચૈતન નર નારિયો, લાયક જન લેખી લિયો;
શામળ કહે ચેતો ચતુર નર, એક રંગ સૌનો કિયો.
- (૨) માથા કેરો ગોદ્રણો, હાથા કેરો હાર,
દીસે કરં દીકરો, રાતે કરં ભરથાર.
- (૩)અચરત વાતોમાં નહીં મણું, પશુ પક્ષીને માનવ ઘણું;
વૃક્ષ વેલને પર્વત ધામ, સ્થાવર જંગમ જીવ તમામ;
માણેક મોતી હિરા નંગ, એ સર્વેનો એકજ રંગ.
- (૪)હાથ ચરણ મુખ નાસિકા, સાથે પંચ પસાય;
અન્ન ઉદક ખામે નહીં, એ અમને કહો રાય.
- (૫)જન્મ્યો ત્યારે દશ ગણો, જોગ્યનમાં ઝંપાય;
વૃદ્ધ યતાં વાધે ઘણો, એ અમને કહો રાય.

ઉત્તર:—પડછાયો અથવા ઓળો.

છાપો.

- ૧૭૭ (૧) ચો મુખવાળા ચાર, પુત્ર પરાક્રમી પરખ્યા;
નકો ઉંચ કે નીચ, શોભિતા ચારે સરખ્યા;
ચાર વચે એ નાર, પ્રીતની રીતે પરણ્યા;
જેય નપુસંક તંન, આઠ એ વેગે વરણ્યા;
થાય એકે અળગું આઠમાં, સાતે નહિ કામનાં;
નર એક થાય એ આઠથી, કહો અરથ એ નામન.

છપ્પો.

- (૨) ચાર પુરૂષ પરમાણુ, નેહે પરણ્યા બે નારી;
 તેને બે નપુંસક તંન, વપૂએ જીઓ વિચારી.
 એ આઠેનો ઠાઠ, પુરૂષ પરમાણુ એક;
 નારે વિધ્યો નર દેહ, સુખે નિહાળો નેક;
 તે લાવ કંથ કોડામણા, સ્થિર થાવર નિલ ચોભશે;
 કવિ સામળભટ સાચું કહે, સોળ સજ્યા તે શોભશે.
- (૩) આઠ કડકે નર નિપજે, બે સ્ત્રી નર ચાર,
 તેમાં બે નપુંસક છે, પંડિત કરો વિચાર.

ઉત્તર:—દોહરો.

બોગીને મન ભાવતો, રામા સાથે રંગ;
 પ્રથિપતિ કહે મેં પરખિયો, પ્રમદા નેહ “પલંગ.”

ઉત્તર:—પલંગ અથવા ખાટલો.

છપ્પો.

- ૧૭૮ (૧) એક નાર મુખ દોય, ભૂપ સભામાં ભાળું;
 ગૌર વરણ મુખ એક, એક કુરૂંપી કાળું;
 નહીં હાથ પગ નહીં, ઘણેરી તરતિલ તોલે;
 મારે મહોકમ માર, બૂમ પાડી તે બોલે;
 વળિ ભુંડું અન્ન ભાવે નહીં, કાચું કચરું ભ્રખ કરે;
 ડાહ્યા દાતા મનમાં ધરે, મદિપતિ કરાં મન હરે.
- (૨) ભગતની ગત ભગત જાણે, આઘે હોય તો પાસે તાણે.
 પાસે તાંણી કરે નાગી, હરી ભજનની લેહે લાગી.
- (૩) લાકડાનો બકરો, પાશેર આટો ખાય;
 એક તમાચો મારે તો બડ બડ કરતો જાય.

ઉત્તર:—પખાજ.

છપ્પો.

- ૧૭૯ (૧) ચતુર ચેત મુખ ચાર, નહીં બ્રહ્મા બ્રહ્માણી;

તૃપભા રૂઢ વાહન, નહીં રૂઢે રૂઢાણી;
જળ પૂરણ જશવંત, નહીં જન વાણ નવાણી;
સેવક શોભે સાથ, નહીં રાજા કે રાણી;
એ અકલવંત અંતર ધરો, શું વળિ વળી વખાણિયે;
છે સમસ્યા કવિ શામળ તણી, જશવંતા જન જાણિયે.

દાહરો.

(૨)તૃપ વાહન પાણુ શિવ નહીં, નહિ બ્રહ્મા મુખ ચાર;
જળ પૂરણ સરોવર નહીં, જાતે જોતાં નાર.

ઉત્તર:—પાણીની પખાલ.

છાપો.

૧૮૦ પંખણિ એક પ્રમાણ, કોડથી નારિ કલાવે;
જ્યાં મોકલિયે જાય, આપ તેડાવી આવે;
ઉડે તે આકાશ, નહી સમજી નહિ ગરજણ;
સૂત સહિત શોભંત, નહીં દાઢ કે દરજણ;
ગંભીર ઘોષથી ગરજતી, ધજા ફરકે ચારણે;
શામળ કહે શાણા સમજજો, કવણુ નાર તે કારણે.

ઉત્તર:—પડાઈ.

૧૮૧ દેખીતો લાગ્યો એ ડોળ, અંતર ખોલ્યે બણ્યો અમોલ;
શું કહું સ્વાદ લીધો મેં રસ કસ, શું સખિ સજ્જનના સખિ

ઉત્તર:—ફણસ.

૧૮૨ ડોસો થઈને કેડ બાંધે, જેતર ખજે સુએ; તે જાનવરોને
ખાવા સરખો, દુનિયા સઘળી જુએ.

ઉત્તર:—કડબનો પુજો.

૧૮૩ (૧)આપ હીલે, મોહે હીલાવે, ધયાકો હીલનો મોરે મન
ભાવે, હીલા હુલાકર છાતીપર રખા, કહો સખી સજ્જનના સખી.

(૨) માસ છ માસે મુજ ગ્રહ આવે, આપ હશે ને મુને હલાવે;
નામ આપતાં આવે શંકા, શું સખિ સજ્જનના સખિ +
ઉત્તર:—પંખો.

૧૮૪ આબ્યો સોદાગર એક, માત્ર લાખેણો લાબ્યો;
ગરથ કમાવા કાજ, ભક્ષો સૌ જનને ભાબ્યો;
હય હાથી સુખ પાલ, લક્ષધા લાખે લેખે;
જેને જેનું કામ, દૃષ્ટિયે દુનિયાં દેખે;
પુછિ તેજ ધડીને તે દિવસ, રહ્યો ન પેસે રોકડો.
ઉત્તર:—ઝાટીનાં રમકડાં પડયાથી ભાગી ગયાં.

૧૮૫ (૧) બાંધે તો બંધાય નહીં, અને જાણે તો સહવાય નહીં, તે
પોલી જગામાં રહે છે, શાણા તમે સમજજો તેથી જીવ
જીવે ને મરે છે.

(૨) રાત દીવસ એ આવ્યા કરે, ખેસું હું ખુલ્લે ખારણે;
એનો હર્ષ ખતવું ક્યાંય, શું સખિ સજ્જનના સખિ;
ઉત્તર:—પવન.

દાહરો.

૧૮૬ (૧) ભણે પણ પંડિત નહીં, ગોધ્યો પણ નહીં મોર,
ચતુર હોય તો ચેતજો, મધુરો પણ નહીં મોર.
(૨) સુણી વાણી રાખ્યો ઉમંગે, આશક યદ્ય હું સુંદર રંગે;
ઉર કરિ ધાય ગયો દર્ઘ સુક, શું સખિ સજ્જનના સખિ;
ઉત્તર:—પોપટ. ધ્યા સુક.

૧૮૭ ત્રણ તસુનું લાકડું, ચડયું સુતારી હાથ, તેના કીધા ૩૬૦
રેટિયા. ૧૨ ધાંણી ને ૬૪ લાટ, અને વધે તેટલું પાછું આપ.
ઉત્તર:—વરસના કાળ, મહીના, પક્ષ, દિવસ.

૧૮૮ એક નાર છે વીશ ભરથારી, તે વીશેનું એકજ નામ;

ચતુર હોય તો ચેતજો, નહિતો ભમશે ગામે ગામ.

ઉત્તર:—પાંચ શેરી.

૧૮૯ નહીં સગો ને સહોદરો, રૂડો દેખી રોષ;
આપનો અનેની તે મારો સગો નણ્હોઈ.

ઉત્તર:—કુઓ.

છપ્પો.

૧૯૦ (૧) બાગ વચો વચ વાસ, વૃક્ષ તેને નહીં જાણો;
શિર જળ સરિતા વહે, નહિ શિવજી પરમાણો.
ઓ પારો જળ હોય, એટ તેને નવ કહીએ;
શોખી જન સહુ મળી, તેની પાસે જઈએ.
વળી ઉણુ રતુમાં તેહની, સર્વ લોક ધચ્છા કરે;
તે નર તણું નામ બતાવવા, ચતુર નરો હિંમત ધરે.
(૨) મારે મૂખ થકી પિયકારી, રેલ ઉડાવે રસની સારી;
જીવન જાણિ ગણ્યો મેં પ્યારો, શું સખિ સજ્જનના સખિ.
ઉત્તર:—કુઆરો.

છપ્પો.

૧૯૧ (૧) સુકે કા ફળ બાગ, તેની શોભાં છે સારી;
ત્રણ અક્ષરમાં તોલ, નામ કહેતામાં નારી;
લાંબી પાતળી લાંઠ, કલંક કાયામાં કુડી;
જીવનિતું છે જોર, બહુજન કહે છે ખુડી;
ઝાઝું તે ફળમાં ઝેર છે, ચપળ લોક શું ચાચે છે;
શામળ તે ફળ આરોગતાં, જન જમ લોકે જાય છે.
(૨) એક તમાસો દેખો ચલ, સુકી લાકડી લાગા ફળ;
ઓ ફળ કોઈ ખાય, કખીન પિછા ધરકું જાય.

ઉત્તર:—અરછી.

૧૯૨ (૧) એક નારી અનુપમ દીડી, પાંચ પુરૂષ લેખ ધરમાં પેડી;
બત્રીસ પુરૂષે બીડી બાથ, નારી થઈ મરણુ ધાત;
મરતી મરતી મચકો કરે, તેમ તેમ રૂપ અનુપમ ધરે.

(૨) મીન મેષ મીથુન સે મળી, કુંભરાસી ઉપર ધરી;
વરખ રાસી ઉનાકા નામ, કહો પંડિત કે છોડો ગાપ.

ઉત્તર:—બીડી.

દોહરો.

૧૯૩ નારિ ઉપર બે નર ચડ્યા; તેહ તજે બે નાર;
કહી બતાવો કામની, પૂછે રાજ કુંભાર.

ઉત્તર:—ઉઠાણી, ગાદી, ઉપર બે ધડા.

છાપો.

૧૯૪ ભુવન અક્ષરતું નામ, મરદ જાતીમાં પોતે;
બીજે પેહેલો મળી, શરિર અવયવ છે જો તે;
પેલો ત્રીજે મળી, નામ તેનું છે બોજે;
બીજે ત્રીજે મળી પ્રજાપતિ ઘોડો જોજે;
અથા અક્ષર મજે અનુક્રમે, ખોરાક નિશ્ચય થશે;
મૂરખ જોયાં ખાઈ મરે, ચતૂર હશે તે સમજશે.

ઉત્તર:—બાખર.

૧૯૫ અચક દાણાં કચક-દાંણા, દાંણા હે દીવાના;
શોખિયોની ટોળીમાં, છે રાજને પીવાના.

ઉત્તર:—ભાંગદાંણા.

૧૯૬ (૧)રસનો ભોગી રૂંડો કહે, શિરપર મારા ભમતો રહે;
દેખી એને હું થઈ દંગ, શું સખિ સજ્જનના સખિ +
(૨)પીજો પણ પોપટ નહીં, કાજો પણ નહીં નાગ;
પાંખો પણ પંખી નહીં, ઉડે પણ નહીં કાગ.

ઉત્તર:—ભમરો-અથવા ભંગ.

છાપો.

૧૯૭ પાંચ અક્ષરે નામ, હોય પુરુષની જાતી;
અંત વરણુ બે મજે, દેવ સંસાર સમજાતી;

આથ વરણ એ મળે, ધરા તેથી સમજાએ;
લીજો પેહેલો મળી, વેદ એક પરખાએ;
અસુર જાતીમાં ઉતપતી, પતી પ્રશ્ન પૂછું અમો;
શક્તીએ શક્તી ધરી, હણ્યો કવણુ તે કો તમો.

ઉત્તર:—મહીસાસુર.

૧૯૮ (૧)રાતો નર.ઘેલીઓ, ધુમરી ખાતો જાય;
તે નરને આંધ્યો નારીએ, તે છુટ્યો કેમ જાય.

છાપો.

(૨) નર જાતીનું નામ, કામમાં સારો કીધો;
ખલા નામે નામ, તેના ધરથી લીધો;
તેહ અપાર અશુદ્ધ, અને વળી અતિશય એઠો;
શુદ્ધ થવાને કાજ, તેહ અગ્નિમાં પેઠો;
વળી કિંમત તેની સૌ મળી, કરી ત્રણ પાઈ રોકડી;
સ્મશાન તેનો વધ કરી, છેવટ મૂકે પોકડી.

ઉત્તર:—ઘડો અથવા મોરિયો.

૧૯૯ (૧)ગોળ મટોળ મને તો ગમે, રમણાઓના દુદ્યે રમે;
શીતળ ને સુખદાયક જ્યોતી, શું સખિ સજ્જનના સખિ.
(૨)માતા તો જળમાં વસે, પીતા વસે આકાશ;
કહો તો જુનાં મોકલું, અને નવાં તો આસો માસ.

છાપો.

(૩)કણુ રૂડા કહેવાય, જમે નહિ જન પણ કોઈ;
મરદ વધારે માન, માનની રહે મન મોહી;
સાર ગણે સંસાર, ભૂપ પણ ગણે ભલાઈ;
અતિશે ઉજવળ અંગ, સંગ શોભીત સદાઈ;
ગોળાકારે ગુણવંત છે, પ્રસન્ન મન પૂરણ કરે;
જો સ્વામી શીઘ્ર તે લાવશે, શામળ કહે સોજેસરે.
(૪)જેને થડ પવન નહીં સંચરે, અને છાયે ન એસે કોઈ;

તે વૃક્ષ ફળ મોકલાવજો, કે જો દીડે મનહું મોઢે.
ઉત્તર:—મોતી.

દોહરો.

૨૦૦ ગુગતું બોલ્યા જાણિતા, લાગી મનશું રાજ્ય;
પાંચ કક્કા નથી તુજ કને, તે તું કહી દેખાજ્ય.

ઉત્તર:— દોહરો.

કુડ, કપટ, કલક્ષણો, કુડી જાત, કુનારિ;
એ પાંચે નથી મુજ કને, સાંભળ રાજ કુમારિ.

છાંપો.

૨૦૧ ગુણમય ગોળાકાર, અધિક અમૃતનો ભરિયો;
સ્ત્રીઓ સહસ્ર દશ વીશ, કયુલ તે નરને કરિયો;
જો કોઇ પાસે જાય, નાર દુઃખ તેને દેછે;
અહો નિશ આડે જામ, અધર રસ તેનો લે છે;
તે નરને મારે પારધી, રૂધિર સરવ જન ખાય છે;
શામળ કહે માંસ રૂધિર સદા, ચૌટામાં વેચાય છે.

ઉત્તર:—મધપૂડો.

૨૦૨ (૧) ઉનાળે શિયાળે નિપજે, ચોમાસે જડ જાય,
નહીં થડને ડાળ પાંખડી, તે વર્ણ હરાડે ખાય.

છાંપો.

(૨) વૃક્ષ નહીં નહિ વેલ, નહીં પત્રે નહિ ફુલે;
નહીં ખીજ વાવેલ, કહે કણ અતી અમૂલ્યે;
ગુણ જશ અપરમ પાર, દેશ આધામાં દીઠો;
દેવ દનુંજ વૃષ રંક, ગણે અમૃતથી મીઠો;
છે મોંઘા ગુણ મોતી થકી, સોંધામાં સોંધો સદા;
કવિ શામળ કહે શોધી જુઓ, કોઈએ નવ તજ્યો કદા.

ઉત્તર:—લવણ અથવા મીઠું.

- ૨૦૩ (૧) ભમર કટારી વાંકડી, ભમરાળી છો ભાત;
નારી વડે નારી ધ્રુજે, તેની કહેને વાત.

છાપો.

- (૨) શામા છે શામળી, સ્વરૂપે પણ સોહંતી;
ભમરાળી ભરપૂર, મરદ મોટમ મોહંતી;
વપૂ વરણાગણી વેશ, વળી વળ વાળી વંકી;
દુશ્મન ગંજણ દાખ, સાર શોભિત સિંહ લંકી;
તે નાર વડે નર શોભશે, તે વિણ મુખ લજ્જમણાં;
કહે શામળ એ સમસ્યા કહો, ભલિ રીતે લેઉ ભામણાં.

દોહરો.

- (૩) મુખ મંડળ પુરૂષો તણું, દુશ્મન નગણુ જેહ;
નાર વડે નર જાણિયે, અમ આગળ કહો એહ.

ઉત્તર:—મૂઝ.

છાપો.

- ૨૦૪ એક નાર ખટ ચરણ, પાંખ વાળી રસ રાગે;
જાત જોરાવર જાણુ, વદનથી અમૃત સાંગે;
ઉત્તમ અધમ અદાર, ઉંચ નીચે જમ પેસે;
દિવસે તે દેખાંત, નિશા અંધી થઇ એસે;
કોઇ એની આબડ છેટને, ગણુ નહીં ભમતાં ભવન;
સમજ્યા કેડે તો સહેલ છે, કહો નાર એતે કવણુ.

ઉત્તર:—માંખી.

- ૨૦૫ (૧) આઠ આંગળનો આઠિયો, નીમાળામાં રહે.
લોક જાણુ કે ભાંડ છે, પણ તે ખાવા સરખું છે.
(૨) હરીથી મન ભરીથી, નવ લાખ મોતી જડીતી,
રાજા કે આગમે, શાલો હોડ કર ખડીથી.
(૩) જ્યારે હું હતી ખાળી ભોળી, ત્યારે પેહેરી હરીઆળી ચોળી,
પણુ જ્યારે થઇ હું સોરંગી દલાલ, ત્યારે પેહેર્યો મોતીયનકો હાર.

ઉત્તર:—મકાઇ.

દોહરો.

- ૨૦૬   જોને દિઠે જગ મોહે, તેનું છેદે શિશ,
તેને ઘેર થઈ આવજો, રવિ આથમતે દીશ.

ઉત્તર:—દોહરો.

નિર્મળ વાડી વનસ્પતિ, નિર્મળ નીરશું નેહ;
પુખ્તો વિણે પ્રીતશું, “માળી” મંદિર તેહ.

- ૨૦૭   સમી સાંજે વાવીયું અને ઉગ્યું માઝમ રાત;
પરોડીએ ઉડી વીણી લીધું, તેનો પંડિત કરો વિચાર.

ઉત્તર:—માંખણ.

- ૨૦૮   ઇતની તલ જીતની, તું કડવે ખોલ ન ખોલ,
તેરા રંગ હે નારંગી, તું હસકે ચુંધટ ખોલ.

ઉત્તર:—મેદી.

- ૨૦૯   (૧) *કળાવાન ને કાંતીદાર, મુજ આંગણે કરે લલકાર;
શિખિ આવ્યો છે ફૂંદર શોર, શું સખિ સજ્જનના સખી.
(૨) જોને ખાધે વિષ ચડે, તેને જો ક્રોધ ખાય;
તે મેલું મુજ ખારણે, એ એધાણી રાય.
(૩) નર ચક્ર રૂપે રૂડો, સાદે સજ્જનો જો;
કામ નહીં જાગે તેહને, અમને કહોની તે.

ઉત્તર:—દોહરો.

ગિરિ શિખરે વાસો વસે, માજતે ધનધોર;
પરમેશ્વર મસ્તક ધરે, માનનિ એતો “મોર”

ઉત્તર:—મોર.

દોહરો.

- ૨૧૦   રસત નર આંધ્યા સામઠા, નાર કેહેવાણી નેહ;

* સ્તન ઉપર લેપ કરવામાં આવે છે.

રક્ષા કારણ હાથ ગ્રહ, સાચે મનથી તેહ.

દોહરો.

૨ શત આઠ પરોવ્યા, શુભીયે, નારી કહાવે નામ.
હાથમાં રાખિશ હેતથી, જુગતે આઠે જામ.

ઉત્તર:—દોહરો.

હોય ખર મન તો મળે, ઇસ્વર આપો આપ;
માનનિ તે “માળા” કહી, જપતાં છુટે પાપ.

ઉત્તર:—માળા.

૨૧૧ નર ઉપર નર ચડે, નરે જાલી નાર,
નારીએ નર ફેરવ્યો, પંડિત કરો વિચાર.

ઉત્તર:—ખેતરનો માળો.

૨૧૨ તીખાં ખારાં તમતમાં, કેવડા સરખાં પાન,
આ વખાણું જે કહે, તેને ઘટે છે માન.

ઉત્તર:—મુળા.

છાપો.

૨૧૩ પ્રથમ પાણિ કે પવન, પ્રથમ ક્ષીતી કે ખગ્ગા;
પ્રથમ ખીજ કે વૃક્ષ, પ્રથમ ઔષધિ કે અગ્ગા;
ધણ કે એરણ પ્રથમ, પ્રથમ મરદન કે મેરી;
પ્રથમ વૃષ્ટિ કે સૃષ્ટિ, પ્રથમ આંખો કે કેરી;
વિદ્યા કે વિપ્ર પ્રથમ કહો, પ્રથમ દિવસ કે જામની;
શામળ કહે જાણો તો કહો, પ્રથમ કંથ કે કામની.

ઉત્તર:—

નહિ પાણી કે પવન, નહી ક્ષિતી કે નહિ ખગ્ગા;
નહી ખીજ કે વૃક્ષ, નહી ઔષધિ કે અગ્ગા;
નહી એરણ ધણ નહી, મરદ કે નહિ નહિ મેરી;
નહી વૃષ્ટિ કે સૃષ્ટિ, નહિ આંખો કે કેરી;
નહિ વિદ્યા કે નહિ વિપ્રણ, નહી દિવસ કે જામની;

શામળ કવિ કહે છે સમજજો, કંથનિ સાથે કામની.

૨૧૪ લાલ લાલ લાકડી, પતંગ લાલ ઘોડા,
કાછિયાની વાડીમાં કુતરાના તોલાં.

ઉત્તર:—મરયાં.

૨૧૫ (૧)ઈંદીરા સુત કામદેવ, વિષધર દિયો જલાય.
મોહ્યા મોહીની રૂપમે, કાનન પાર ન પાય.

ઢાહરો.

(૨)સિંધુ-સુતા પતિનો તનુજ, તેનો રિપુ કહેવાય;
તે પ્રસન્ન તમને સદા, રહેજો રૂઝા રાય.

ઉત્તર:—વિષ્ણુનો પુત્ર કામદેવ તેનો રિપુ શિવ અથવા માહાદેવ.

૨૧૬ એક દીન જમુનાં તૂઠ ગયે, રાધા અરૂ ભગવાન;
કર જોડી બિનતી કરે, મેને છોડે પ્રભુ ગુમાન.
તળ હસી મન બિચાર રહે, મન સમજી અતુર સુખણુ;
હે પ્યારી મેને આંજ દિયો, તોહી કુશળ કલ્યાણુ.

ઉત્તર:—મોક્ષ.

છાપો.

૨૧૭ નર જાતિમાં નામ, જીવન અક્ષરનો પોતે;
ઉપવિત ધાસે અંગ, વિપ્ર તે તો નવ જોતે;
પાંખાળો નર તેહ, પક્ષિ તેને નવ જાણો;
બાંધેલો છે તેહ, ચોર તે નવ પ્રમાણો;
તે અહો નિશ બાંધે પાધડી, બિજા કામપર નવ ધસે;
હાથ પાય તેને નહિ, સ્ત્રીઓ કરે મન વસે.

ઉત્તર:—રેંડીઓ.

૨૧૮ તેન અઠારે, શિશ નવ, ખટ ચરણુ, જીજ ચાર,

તીન લોક તેને નમે, પંડિત કરો વિચાર.

ઉત્તર:—સૂર્યનો રથ.

છાપો.

- ૨૧૯ પ્રતાપવંતી પુરુષ, જનોઈ અંગ ધરે છે;
પ્રોહ પેખિયે પેટ, શિંગ એક શીશ સરે છે;
ચરતો સાતે ચાંચ, કોટિધા ત્વર કરે છે;
આળક તેડયું આંહ, ઠામ ને ઠામ ઠરે છે;
ફરિ જાણે છે તે ઝુદડી, ઘોર સ્વરે ગુણ ગાય છે;
શામળ કહે તેના સંગથી, વધતે મુલ વેચાય છે.

ઉત્તર:—રેશમનો રેંટિયો.

- ૨૨૦ ઉંચેથી પડી પાણુ ભાગી નહીં, અને કડકા થયા ચાર;
વગર પાંખે ઉડી ગઈ, તમો તેનો કરો વિચાર.

ઉત્તર:—રાત.

- ૨૨૧ કાથો, ચુનો, સોપારી, પાન, નર નારીને આવીસ કાન,
એ વાતનો નિવેડો કરો, પછીથી ખીડી સુખમાં ધરો.

ઉત્તર:—રાવણ મનોહરી.

- ૨૨૨ પંચ પુંછ આવીસ ચરણ, ખટ ભુજ શીશ સાત,
તીન લોક ઉવાકુ નમે, સોધ જગત વિખ્યાત.

ઉત્તર:—અરજુનનો રથ.

છાપો.

- ૨૨૩ બે અક્ષરનો બોલ, નામ સ્ત્રી જાતી નિરખ્યો;
પહોળું પેટ પ્રચંડ, ચાર પદ તેના પરખો;
પ્રોઢી જેની પીઠ, રાજ્ય દરબારે દીઠી;
નાતું જેતું વદન, સદન સુખતું થઈ બેઠી;
એ બારે માસ બેસી રહે, ખાય પિયે નવ ખાંતથી;

સમજે શાણાં સમસ્યા સહજ, જડ નવ જાણે જાતથી.

ઉત્તર:—લખવાની મેજ.

૨૨૪ આઠ રતી એક માસ, ઓર માસ અગીઆર કે થયો,
પાવકે ઉપન્યો, જન નેન ભરસબકો દેખે, હે ન જીવ જીવ પાં બિન
ખટકત હે દુની કવિજન ઈઉંકર કહે અર્થ કરો પંડિત ગુની.

ઉત્તર:—૩૫૬૦.

દોહરો.

૨૨૫ નિત્યે પાવક પરજળે, મૃત સજીવન થાય;
કામની પુછે કંથને, એ કહોતું ઘર કહેવાય.

ઉત્તર:--- દોહરો.

અગ્નિ થકી લોટું ગળે, જીવતી ધમણો સાર;
મંદિર કહ્યું તે માનની, લક્ષ વસા “લોહાર”.

૨૨૬ સુતા જગાડે સવારમાં, શબ્દ કુકરે કુક કરે છે;
નામ ઠામ હોયજીવજીવું, તે માતા મંદિર રહે છે.

ઉત્તર:—મરઘો.

૨૨૭ રામ જાળે ચૌટડે, લાવળે હરધર ને હીર, પણ એક વ-
સાણું એવું લાવળે કે જેને માથે ચાર શિંગ.

ઉત્તર:—લવીંગ.

૨૨૮ દધી સુત દધી સુતને પીઓ, દધી સુત વેગે બોલાય;
દધી સુતા જે આવે નહી, તો દધી સુતકો જીવ જાય.

ઉત્તર:—લક્ષ્મી.

દોહરો.

૨૨૯ ત્રણ અક્ષરનું નામ છે, જેહ જરરતો જાણુ;

છેલ્લા બે અક્ષર થકી, લખત નામ પ્રમાણ; ૧
નહીં જવા દે એહને, એ બે તું હે નાર;
પશ્ચાતાપ પાછળ થશે, પણ એ તો જનાર. ૨

ઉત્તર:—વખત.

૨૩૦ (૧)નારીએ એક નર ગળ્યો, શોભે તેથી રાય,
તે સ્ત્રી આપ પરવરો, મહીપત રોજ મેળાવો થાય.
છાપો.

(૨)બાળા અક્ષર બેજ, નાર નીચી ને નાની;
નહિ કર પદ નહિ નેન, સરવ કોને મન માની;
નારિ સાથે નેહ, રહે નારિને સંગે;
ઉદર એહને ગર્ભ, રાચે સૌ તેને રંગે;
તે નારી નારીને ગળે, તો દશ રૂડી દીપશે;
શૂંગાર સોળમાં શોભશે, તો જશ તારો અતશે.
ઉત્તર:—વીંટી હીરા મુઘાં.

૨૩૧ (૧)તાંણો તાંણો તક તાંણો, તાંણો મજાકા ડેરા;
હાથી ઉપર ધંટ વાગે, દેખ તમાસા મેરા.
છાપો.

(૨)મર્યું નારીમાં નીર, પુરૂષ એક પીવા સાંધ્યો;
બે નારિયે બળવંત, અવળા સવળી બાંધ્યો;
અવનીથી અંતરિક્ષ, નાર નચવે લમ નાચે;
વારૂ ઉત્તમ વંશ, રિદ્ધિ રૂડીથી રાચે;
પરભાતિ રાગ રૂડે સ્વરે, ગુણ રૂડેરા ગાય છે;
શામળ કહે ઘેર શ્રીમંતને, જરૂર એહ જણાય છે.
ઉત્તર:—વલોણું.

૨૩૨ (૧)એક વડને ત્રણ થડ ને થડે થડે લુજ ચાર,
લુજે લુજે ત્રાસ આંગળાં, અને આંગળિયે નખ આઠ;

નખે નખે લીસ કુમતાં, ને કુમતડે પાંખડિયો સાઠ;
એ સરવ મળીને એક છે, તે પંડિત વિચારો વાત.

છપ્યો.

(૨)પુરૂષ એક વય વૃધ, ખરિ તેને ખટ નારિ;
તેને બે બે તતુજ, તતુજને સુંદરિ સારી;
એક શ્વેત એક શામ, પુત્ર પછી તેના ઝાઝા;
પંદર પંદર પ્રમાણુ, તેહ વળી કહિયે તાબ;
જે નામ માતનો નાશ છે, કોડ શાસ્ત્ર કહે છે કથી;
પણુ શામળ એ પરિવારનો, નાશ કોષ કાળે નથી.

ઉત્તર:—સંવત્સર અથવા વર્ષ.

દોહરો.

૨૩૩ રંક વરણુ અરાડમાં, જે વડે છાજે રાજ,
કહો ઉત્તર ધીરજ રાખીને, કોણુ હશે તે જાત,

ઉત્તર:—દોહરો.

ડાહ્યો અક્કલ આગળો, સર્વ કળાનો સુત્ર;
નારી મેં તે ઓળખ્યો, “વણીક” કેરો પુત્ર.

૨૩૪ માથે મારે મોડે ચીરે, નહીં જાય પેટમાં દાંણો;
જવાબ દેતાં ન આવડે તો, પૈની અક્કલ આંણો.

ઉત્તર:—વાંસલો.

૨૩૫ કોરો કાગળ કડ કડે, અને વામાં ઉડયો જાય;
રાજા પુછે રાણીને, એતે શું કહેવાય.

ઉત્તર:—વીજળી.

૨૩૬ (૧)કાળી ટોપી લીલી જગા આવ્યાં છે પરદેશી સગાં રા
અશો તો રહીયું નહીં તો હ મહીનામાંજ જમ્યું.

(૨)મેહેતા રે મેહેતા કીસ ગલીમે રેહેતા,
કોશ કુવેકા પાણી પીકર, પત્તામે છુપ રેહેતા.

ઉત્તર:—વેગણ.

૨૩૭ નાનો સરખો બેટો, દિઠો આવન વીર;
બ્યારે ચડાવે કામડી, તાપી મારે તીર.

ઉત્તર:—વિંધુ.

૨૩૮ (૧)ઝારી ભરી જળ કોળીએ, જળ નહીં હાલે જેમ;
હાલે લેધ હાથો ભરે, પૌ ન પલળે તેમ.
(૨)મારા તનપર તૂટી પડ્યો, લથળથ કરીને પંથે નડ્યો;
હું નાડી મૂકી મરજનદ, શું સખિ સજ્જનના સખિ +
(૩)એ વિશુ ચીત અધિક મુજ ડોલે, ગાતક જેમ ફરી
ફરી બોલે; પ્રવચ થાય જે ન આવે એહ, શું સખિ સજ્જનના સખિ +
ઉત્તર:—વરસાદ અથવા મેહ.

૨૩૯ બાર ગજ આસનો, તેર ગજ તાસનો; ધોમ્મધી ધોવાય
નહીં, અને દરબીની શીવાય નહીં.

ઉત્તર:—વાળો.

૨૪૦ શ્યામંચ વર્તુલાકારં પુનામ ચતુરક્ષરમ ।

શકારાદિ મકારાન્તં યો જાનાતિ સપંચિહતઃ ॥

જેનો રંગ કાળો છે, આકાર ગોળ છે, નર જાતિ વાયક છે,
જેના નામના ચાર અક્ષર છે, તેમાં પેહેલો શકાર છે અને છેલ્લો
મકાર છે. ત્યારે તે શું? એ જે જાણે તે પડિત સમજવો.

ઉત્તર:—દોહરો.

પ્રથમ અંત, શ, મ, કારજે, શ્યામ રંગ વર્તુલ;

“શાલિગ્રામ” ચતુરાક્ષરી, પ્રશ્નોત્તર અનુકૂળ.

છાપો.

- ૨૪૧ વર્તુલ છે આકાર, ધનુષ તેને નવ જાણો;
ભુવન લીટીનું તેહ, નપુંસક નામ પ્રમાણો;
શિવ ભગતની પાસ, વાસ પણ તેહ કરે છે;
મધ્યે કુમ કુમ સાર, અતીશય રૂપ ધરે છે;
ચંદ્રમા તણો નિવાસ છે, ત્યાં તે તો વાસો વસે;
ચતુર હશે તે સમજશે, મૂરખ મન ચિંતા થસે.
ઉત્તર:—શિવ ભગતનું ટીકું.

- ૨૪૨ (૧)અતિ સુંદર ચાહે જગ જેને. લોભાણી હું જોઈ તેને;
કીધું તેણે મુજ મન દણ, શું સખિ સજ્જનના સખિ +
છાપો.

(૨)એ અક્ષરનો બોલ, નામ નપુંસકમાં કહાવ્યું;
પ્રતાપિ એયો પૂર્ણ, આખું આ વિશ્વ હલાવ્યું;
જ્યાંદાં વસે એ વાસ, પાસ નવ કષ્ટ પ્રવેશે;
એહ વિના આદમી, વિલોકમાં વરવા વેશે;
શોભે સદગુણુ રૌ એ વડે, જડે જગતમાં નામના;
પડિત એ સમસ્યા પારખે, હૈયા કુટની હામના.
ઉત્તર:—સોનું. અથવા સુવર્ણ.

- ૨૪૩ (૧)છોટાહે પણ ગાંઠ ગડીલા, મોટાહે પણ બોતેર સીલા;
ઉરસે રસે ભર ગયા સાંઠા, કહો સખિ સજ્જનના સખી.
છાપો. ગોઠા.

(૨)તરણી અક્ષર ત્રણ, પાતળી સોટા સરખી;
રસમય રૂડું રૂપ, પડિતે પ્રીતે પરખી;
સપુત ત્રણ સંતાન, દેવને દુર્લભ દીઠાં,
ત્રણ લોકમાં તત્વ, મહોનાં અમૃત મીઠાં;
માનનિ મન માને તે થકી, આણુ આણુરે આ ધકી;
શામળ કહે સેહેજ સમજજો, કહેશે કામની શેલડી.

(૩)કાદવમાં જે ઘર કરે, જળમાં પેસી નાય,
મારે મરતક મરે નહીં, પાણુ આંખ કુટે જીવ જાય.

ઉત્તર:—શેલડી.

છાપો.

૨૪૪ અચરત સરણું એક, સાંભળ્યું છે સૌ કરણે;
જતા દિદા જશવંત, તોલથી જન તો ત્રણે;
ખટ પગ તે ખટ લાય, નેત્ર જે દેવત દેખે;
જે ચરણે ચાલંત, લલિત લક્ષણથી લેખે;
તે કાનને નામે નામ છે, સતવાદી શોભિત સદા;
કવિ શામળ કહે. શોધી જુઓ, કૂડ કથન ન કહું કદા.

ઉત્તર:—ત્રવણુ કાવડવાળો.

છાપો.

૨૪૫ અચરત એક અપાર, વપૂ જોતાં વાંકડિયું;
પાછળ પુંક વિશાળ, શોભતું મુખ સાંકડિયું;
રૂપ બહુ બહુ નામ, ઘણી આજ્ઞાત મુખ બોલે;
છત્રિશ રાગનિ છત્ય, દશે દિશમાં તે ઠોલે;
બોલાવ્યું બોલે નીચ ઘેર, ઉચ અભિરને વશ કરે;
શામળ કહે સમસ્ત્યા શોભતી, ધારક રૂડા મન ધરે.

ઉત્તર:—શરણાધ, તૂરઈ, અણુગું.

૨૪૬ (૧)તીન ખીરકુ આરે શિર, ઓર બેતાળીસ નેના,
ચાર અરણુકે સોળે ભાષ, ઉવાકુ છનું ધરમે રહેતા.

છાપો.

(૨)નગર એક નવરંગ, દિસે ચારે દરવાજા;
વરણુ ચારનો વાસ, જગત જશ મહિમા ઝાઝા;
મંદિર છનું મહાન, પડે પાદર ત્રણ પાસા;
કરે રાજ બે વીર. ક્ષત્રિવટથી તે ખાસા;

સુંદર સાહેલી સોળ છે, રગત રમે તે શું નિત્યે;
તે કવણુ નારિને નગરશું, ચાતુર જન ચેતો ચિતે.
(૩)ગલી એક ધર ચાર નગર જ્ઞેવ પરમાણુ;
કે જે ધર ચાતુર નાર, ખખર ચારોકી લાવે;
મરકટ મરે ને શીર લહે, લોથ પર લોથ બિછાંદે;
કહે કવિ ચાણે સલથી, તો નહી આવે ફાંદે.

ઉત્તર:—સોગટાં બાજી.

૨૪૭ મૃતક મધુરં ઓચરે, જેને અધિરા વશજ હોય;
તે સાદ શાનો હશે, ખતલાવો મુજ સોય.

ઉત્તર:—સારંગી.

૨૪૮ મુઠી જેવડો માટીડો, તેને સુપડા સરખી દાડી;
શાણા તમે સમજજો, તે કામ આવે છે દહાડી.

ઉત્તર:—સાવરણી.

૨૪૯ નગરમાં નાગી ફરે, અને વનમાં પેહેરે ચીર,
તે ફળ તમે લાવજો, મારી સગી નણુંદના વીર.

ઉત્તર:—સોપારી.

૨૫૦ પાંચ વેંતનું પુતળું મુખે લોઢા દંત,
નારી સાથે નિત્ય લહે, તે કહોની મારા કંથ.

ઉત્તર:—સાંબેલું.

૨૫૧ (૧)કળા કુલરે કળા કુલ, લાખો રૂપેઆના કળા કુલ,
જોય તો જોવાય નહીં, અને લેતો લેવાય નહીં.

૧- (૨)રાતો તાતો બન્યો રીસાધ, મધ્યાને કોપ્યો મનમાંહી;
દયા કરી દિલની સહુ દૂરજ, શું સખિ સજ્જનના સખિ+

ઉત્તર:—સુરજ.

૨૫૨ રાધાવર કે કર વશે, પાંચ હરદ્ ગીણુ દ્યો,
પ્રથમ હરદ્ છોડકે, બચે સો અમકુ દ્યો.

ઉત્તર:—સુદરપણુ ચક્ર.

૨૫૩ નર બે ગળ્યા નારિયે, જગ જીવાડણુ જે,
તે નારીને વાલા ધણુ, અમ આગળ કહો તે.

ઉત્તર:—સ્તન.

૨૫૪ લાંબી પુંછ નહીં વાંદરો, પગ ચાર પણુ નહીં ઢોર,
શીર ચમર ને ચંમરી, પણુ નહીં હંસ ને નહીં મોર.

ઉત્તર:—સરડો.

૨૫૫ (૧)નીચી નારી બે પગી, વળી નારી નામે નામ,
તે તમે મોકલાવજો, વસે છે ગુણુકા ગામ.
(૨)પીતલ પેટી બે મુખી પેટે ચારો ચરંત,
વાલે વાલાં જ્યાં મળે ત્યાં એ ચીજ મળંત,
એ ચીજ પીયુ લાવજો, મારી સાસુ સાદ કરંત.

ઉત્તર:—સુડી.

છાપો.

૨૫૬ બે અક્ષરની નાર, રૂડી રંજે રૂપાળી;
અમીર તણી ઓલાદ, અધર અવનીથી ભાળી;
ભોળો છેક સ્વભાવ, પેટનો પડદો ફેાડે;
સળગાવે સહુ શરીર, સર્વ જન તેનું કોડે;
વીવા વાજનના વખતમાં, રોભા કરે સજ્જન મહી;
જન ચતુર ચડપ ઉત્તર દિગે, નિચ બુદ્ધિ સમજે નહીં.

ઉત્તર:—હાંડી (ખીલોરી કાચની)

૨૫૭ (૧)પેસે દેકે મેને મગાયા, સળરા રસ કસ ઉત્તે ચાખ્યા;

ભોર બયા જદ દિયા ઉતાર, કહો સખી સજ્જનના સખી.

દોહરો.

(૨)રાત નર આંધ્યા બંધને, મળી નર થયો એક,
તે નર તારી પાસ છે, વહાલો સ્ત્રીને વશેક.

(૩)પડી ગાંઠ પ્રીતીની બેઠ, છુટે નહિ છોડ્યાથી તેલ;

વરી હૃદયપર કરે વિહાર, શું સખિ સજ્જનના સખિ+

(૪)સારી રજનીઊર પર રાખ્યો, રસ કસ મેં તો સહુ ચાખ્યો;

ઉતાર્યો સુણિ કાક ઉચાર, શું સખિ સજ્જનના સખિ+

ઉત્તર:—દોહરો.

કુંવરિ કહે સુચુ રાયજી, ઉત્તર આપું એલ,
“હાર” નામ છે એહતું, તમે બતાવ્યો તેલ.

છાંપો.

૨૫૮ નામે કલિયે નાર, અધર અવનીથી સાંધી;
વનીતાને પણુ વાંક, લોહને પાસે બાંધી;
માનવિ જણુ બે ચાર. ચઢી રૂદ્યાપર બેસે;
આધી પાછી જાય, ઠરી દેકાણે પેસે;
ચીસો પાટે ચારે મુજ, દયા ન લાવે દેહમાં;
શામળ કહે પંડિત પારખો, નર નારીના નેહમાં.

ઉત્તર:—હિંચોળાખાટ.

૨૫૯ લર્વીંગીઆ વાડીમાં લર્વીંગીઆં ફુલ;
કાચા ઉતરે બને પાકાના મૂલ.

ઉત્તર:—હાંડલી.

૨૬૦ એક જનાવર એવું તેના થાંભલા જેવા પગ અને બેસે
ત્યારે ઠગ, મતઆલો થઇ ડોલે પછી રાજ મંદીર કે મહોલે.

ઉત્તર:—હાથી.

૨૬૧ કંથા કાતરણી શીઠ લાવિયા, છો લંકાપત રાય,
નરેણી તુજને નહીં રહે, ચીપટ જેસે ધાય.

ઉત્તર:—હનમ.

૨૬૨ કાકા કહેતાં કંઈ ન લાગે, મામા કહેતાં લાગે,
લીલી દરાખે કંઈ ન લાગે, અને લાગે જાંખુ આવે.

ઉત્તર:—હોડ.

૨૬૩ ગીરી તરેવર વાસો વસું, ને ધરતી ચારો ચરંત,
પણ ચારો બચાને ગળી ગયો, હવે એ દુઃખ કહાં કહાંત.

ઉત્તર:—સમડી.

૨૬૪ આથરી પર પાથરી, ઉપર વેરી છારી,
માંહે લડીંગા ખેડ ગયા તો ટપ ટપ મારી.

ઉત્તર:—હાંડલી.

૨૬૫ અગ્નિ દુડમાં ખેડ કે, મુરખશ્ચી નાર કહાઈ;
ધનવંતા ઘેર ગઈ ઉવાં કધું દેખ બદાઈ,
નવ કિયે ભરથાર, નગર એક નહિ આવે,
નવમાં મીલેન એક તો નાર શોભા નહીં પાવે,
અથ ક્યાં બદાઈ દીછયે, કે એસી બુગમે.
કોણુ નારી, છનને નવે ચલે સખ કિયે,
ઉત્તર:—પાલખી, ઉચકનારા અને જેસનાર.

૨૬૬ આઠ પ્રહર મુજ આગળ રહે, મીઠી ખ્યારી વાતો કહે;
શ્યામ શરીર અરણુદ્રગ એના, શું સખિ સજ્જનના સખિx

ઉત્તર:—મેના.

૨૬૭ (૧)પગ વિના હુંગ ચઢે, મુખ વિના ખડ ખાય;
હંસ કહે હંસાવળી, એ કોણુ જતાવર જાય.

દોહરો.

(૨)ચાલે છે પણ ચરણ નહિ, ઉડે પણ નહિ પાંખ,
લાખે સાલો નવ રહે, સૌકો દેખે આંખ.

ઉત્તર:—દોહરો.

ઉડે તે આકાશ ભણી, ધરમાં રહે ગે'ધાટ,
ધુમાડો નિર્ધારિયે, વિચરે વસમી વાટ.

૨૬૮ (૧)સાકડાની મરઘીને લોહાની ચાંચ,
આખો દહાડો ખદેડિયે તો છ'ડાં મુકે પાંચ.

દોહરો.

(૨)નર એક ફરતો કુદડી, માથે શિંગળ એક;
ચાંચ વિના ચૂગે ઘણું, વરણુવિ કરે વિવેક.

ઉત્તર:—રેંટિયો.

૨૬૯ (૧) નાની નાળુક નાર જઈને ચોરે બેઠી,
આપે કીધો હાર પુરના પંડમાં પેઠી,
કાળું મુખ જગતમાં સૌ કોઈ જાણે,
ઉજવળ પુરપનો સંગ નરપર નારી માણે,
નહીં એ નગણી નાર મુખે રામનું નામ છે,
વળી બે જીભ્યા એક ઠામ છે, વાંસ કોરી વાસો રહે,
કવિજન સાચું કહે તેનું' સૌ હજરપરથી નામ છે.

૨ ચંચુ' પણ ચકવી નહીં, માંજરિ મુખ ચામ,
બે જીભો નહીં નાગણી, નરપત કહો તે નામ.

ઉત્તર:—

દોહરો.

ડાહ્યાના દિલમાં વસે, પંડિતને પ્રીય પુર;
લક્ષણ જોતાં 'લેખણી,' નાણા વટીનું દૂર.

દોહરો.

૨૭૦ ધનધન તારિ મુજને, ધન ધન રાજ કુમાર,

પાંચ “ક” વાલા કામની, જોહ હવે ઉચ્ચાર.

ઉત્તર:—

દોહરો.

કાજળ, કંકુ, કંચવો, તથા કસુંબો, કંચ

પાંચે વહાલા પદ્મણી, સુણગે નાર સુચત.

૨૭૧ આવે ત્યારે જળ ભરી લાવે, તન મનની સહુ તપત યુઝાવે;
તનનો નાનો મનનો મોટો, શું સખિ સજ્જનના સખિ.

ઉત્તર:—લોટો.

૨૭૨ ગોરી લાંબી ગોરી પાતળી, ગોરી નદીએ નાવા જાય.

ગોરીની આંખડિયે દીવો બળે, ગોરી ચોટે વેચાવા જાય.

ઉત્તર:—દીવાસળી.

દોહરો.

૨૭૩ કહો છો હૈયે એકલા, તમ સાથે છે સાત,
પ્રગટ દેખું છું તમ કને, તે કહો સાચી વાત.

ઉત્તર:—દોહરો.

તીર તરકસ તરવારને, ભાલો ને તોખાર,

દાલ અને વળી ચાખડો, સૂતિ સાચી છે સાર.

૨૭૪ હરી આયો જવ હરી ભયો, હરી ગયો હરીકા પાસ,
હરી હરી એ મીલ ગયો, તખ હરી ભયો નિરાસ.

ઉત્તર:—વરસાદ, સાપ, દેડકો.

૨૭૫ કોમળતા દેખી રહ લાગી, હૈયે ધરવા થઇ અનુરાગી;
નહીં સાંપડયે પ્રગટયું શળ, શું સખિ સજ્જનના સખિ+

ઉત્તર:—કુલ.

૨૭૬ અગધિયાં છે પણ પગધિયાં નથી
અને નજરે જોઈ એ તો દેખતા નથી.

ઉત્તર:—નાક તથા ગર્ભ.

૨૭૭ દરા મસ્તક ને વીશ ભૂજ, ચાળીસ પગે ચાલે,
શાણા તમે સમજાવો, ભર્યા બળરે મહાલે.

ઉત્તર:—૧૦ શેર, ૨૦ શેર. ૧ મણ.

૨૭૮ એક નારી મેં એવી દીડી, ખુદ્દે પેટે લાંબી સુતી;
પેટે પીએ ને મુખે એકે, પાછળ ઉંચી ને આગળ એકે.

ઉત્તર:—પરનાળ.

૨૭૯ ચીડીઆ બેડી ડાળપર, દેખે સધળો ગાં,
એક અચુંગો એસો દેખો શીરપર દોનો પાં.

ઉત્તર:—ચલી, માથું, પર, પગ-

૨૮૦ નારીથી નર ઉપન્યો, શરો થઈને ધાય,
આઠ માસ પડી રહે, તે નારી થઈને જાય.

ઉત્તર:—ગોફળુનો ગોળો.

૨૮૧ પ્યાર ભરી વાણી વહે વાલો, ડોલે પીને મધુનો પ્યાલો;
રામ ભજન વિણ એ નથી સુતો, શું સખિ સજ્જનના સખિ;

ઉત્તર:—તોતો.

૨૮૨ ચાર પાં ધરતી ધરે, ને ચાર પાં આકાશ,
ચાર નેન દો પુછાં, પડિત કરો વિચાર.

ઉત્તર:—પેટે વળગાડેલાં બચાં સાથે વાંદરી.

૨૮૩ ઉંચું કીધું લુગડું અને ફલ્લા કીધા પગ,
ડાંડો ઝાલી ઉપાડ્યું, ત્યારે નિકળ્યું ધોળું ફગ.

ઉત્તર:—ધંડીમાંથી આટો વાળવાની ક્રિયા.

દોહરો.

- ૨૮૪ અમુલક એ જે તમકને, જળમાં નિપજે જોડ,
એ જે કીજે એકઠાં, તાત અમારો તેડ.

ઉત્તર:—દોહરો.

અમુલક એ તે નેન છે, જળમાં કમળ સુધામ,
નારિ તેં મુજને કહ્યું, “નેન કમળશા” નામ.

- ૨૮૫ કેમ ન તજે કટિ માહરી, મેં પણ મમતા એ શું ધરી;
રંગે રડો ચંપક વરણો, શું સખિ સજ્જનના સખી *

ઉત્તર:—ચરણો.

- ૨૮૬ પથ્થર ઉપર પથ્થર, તે ઉપર લાલ પેસા,
વગર પાણીએં મેહેલ બનાયા, એ કારીગર કેસા.

ઉત્તર:—પૃથ્વી અને આકાશ.

- ૨૮૭ એક ફેરો મેરી પનકટ પૌં તો બાંકટ બનમે કદી ન બનકે,
ભટકતી ભટકતી કણુ જો જાહુ તો લટકણુ ણમે કદી ન ખૌં.

ઉત્તર:—કઉવચ્ચ, કાયલ.

- ૨૮૮ ગજો વળગિને કરિ મદમાતી, આંખો ઉમય કરી મમ રાતી;
વિશેષ એવાં લક્ષણુ વાર, શું સખિ સજ્જનના સખિ.

ઉત્તર:—દાર.

- ૨૮૯ ધરા ચુંબન રીપુ બોલિયો, તખ છાંડ ચસો પિયા મોય,
શંકર સુત બાહન રીપુ, ભોર ભટાવું તોય.

ઉત્તર:—મરઘો ને બીલાડો.

- ૨૯૦ ઝાડ ઉપરથી પડી એક મસ મોટી ફેરી,
તેનો અવાજ સાંભળ્યો એ જણાએ,
સાંભળ્યું તેણાએ જોધ નહીં, જોઈ બીજા એ જણાએ,

જોઈ તેઓ દોષા નહીં, દોડ્યા બીજા બે,
દોડ્યા તેઓએ લીધી નહીં, લીધી બીજા બેએ,
લીધી તેઓએ ખાધી નહીં ખાધી બીજા એકે.

હવે એ સાંભળ નાર,—જોનાર—દોડનાર—લેનાર—અને ખાનાર કોણ
હતા તે કહો ?

ઉત્તર:—કાન,—આંખ,—પગ—હાથ—અને મોઢું.

૨૯૧ એક ચોરડાની માંહે એક છોકરાની છબી હતી, તે જોઈ
એક મળવા આવનારે પેલા ઘર ઘણીને પૂછ્યું કે ભાઈ, આ તસ્વીર
કાની છે ? પેલાએ જવાબ દીધો કે મારે ભાઈઓ અને બેનો બી-
લકુલ નથી, પણ આ છોકરાનો બાપ, તે મારા બાપનો છોકરો થા-
ય. તારે આ ઘર ઘણી વચ્ચે અને પેલી તસ્વીરમાંના છોકરા વચ્ચે
શી સગાઈ હતી ?

ઉત્તર:—બાપ દીકરો.

દાહરો.

૨૯૨ પેટ વચે પગ જોડને, તેને નામે નામ;
તે ધારણ મુજનો મળે, અંતે એનૂ કામ.

ઉત્તર:—હળ ધરનાર બળદેવ.

દાહરો.

૨૯૩ સોળ સખી સાથે રમે, વહાલા ત્રણ કુમાર;
તેહ તબ્યા મેં આજથી, અંતર દાઝ અપાર.

ઉત્તર:—દાહરો.

રાજે લેતાં રાજવી, દેખતામાં એહ;
હાર છત હોડે કરે, શામ! “સોગદાં” તેહ.

દાહરો.

૨૯૪ અમલ જોનો પોસમાં, તેને નામે નામ;
તેના ચોરને ખારિયો, મારે તેનૂ કામ.

ઉત્તર:—સીતાનો ચોર રાવણ, તેને રામે માર્યો.

- ૨૫૧ ચતુરાના કુચ પરશે ચાર, વળી કરે સીતળતા વાર;
કે છે એને કષ્ટ નિકંદન, શું સખિ સજ્જનના સખિ *
ઉત્તર:—ચંદન.

દોહરો.

- ૨૫૬ વદનશામ ગોરું વધુ, અમી ઝરંતી આપ;
તેના સૂત થકી મટે, વિભેગિનો સંતાપ.
ઉત્તર:—લેખણના અક્ષર.

દોહરો.

- ૨૫૭ પવન બ્રખણુ અરિપર ચઢે, તેની સ્ત્રીનો તાત;
તે પર પથરા પાથર્યા, એ આપે સુખ સાત.
ઉત્તર:—સર્પનો શત્રુ ગરુડ, તેના સ્વારની સ્ત્રી લક્ષ્મી,
તેનો પિતા સમુદ્ર, તે ઉપર રામે પાઞ્ચ ખાંધી.

દોહરો.

- ૨૫૮ જોને ખાધે વિખ ચડે, તેનો રાત્રૂ યાય;
તે ઉપર વાહન કરે, કરજે તુજ રક્ષાય.
ઉત્તર:—દોહરો.
અહિને ખાધે વિખ ચડે, ગરુડ તેને ખાય;
તે ઉપર વાહન કરે, જરૂર તે “જદુરાય.”

દોહરો.

- ૨૫૯ (૧)સિંગ સહિત તો જનમિયો, જોળનમાં શિંગ જાય;
વૃદ્ધપણે શિંગ ઉપજે, એ અમને કહો રાય.
(૨)ઉંચે જોવા ચડી અગાશી, શીતળ શોભે કાંતી ખાસી;
પણ મેંતો અવલોક્યો માંદો, શું અખિ સજ્જનના સખિ *

(૩)અર્ધ રાત્રી આવ્યો આગાર, શું કહું શોભાતો નહીં પાર;
વાધ્યો અવરેખતાં આનંદ, શું સખિ સજ્જનના સખિ*

ઉત્તર:—ચંદ અથવા ચાંદો.

૩૦૦ ઘોળીઆને નહીં ધીરીએ, અને નહીં કરીએ ટચાક,
ઉંચે બેસણે બેસીએ તો, પડીએ ભચાક.

ઉત્તર:—ચુનો.

૩૦૧ તમે કેની માના આપના છોકરા ?

ઉત્તર:—ભાણેજની માના આપના છોકરા.

૩૦૨ નીલો રંગ મુને પ્રિય લાગે, એના વિણુ જગમાં દુઃખ જાગે;
ચડે ઉતરે મરડે અંગ, શું સખિ સજ્જનના સખિ *

ઉત્તર:—ભંગ.

નર નારી સમુત્પન્ના સાસ્ત્રી દેહ વિવાર્જિતા ।

અમુખી કુરુ તે શબ્દં જાત માત્રા વિનશ્યતિ ॥

સ્ત્રી પુરુષથી એટલે વાકરણમાં જે નારી અને નર જા-
તિમાં ગણાય તેવાથી જેની ઉત્પત્તિ છે એવી એક સ્ત્રી—સ્ત્રી જાતિ
વાળી દેહ વિનાની છે. તે મુખ વિનાની છે પણ શબ્દ ઉચ્ચાર કરે
છે, અને જન્મતાં વેતજ મરણ પામે છે, ત્યારે તે કોણ?

ઉત્તર:—ચપટી-હાથનો અંગુઠો અને વચલી આંગળી વડે
વગાડાય છે તે.

૩૦૪ ચડ જુએ તો થંભા થંભી, પાન જુએ તો થાળી;
કુલ જુએ તો લાલ કુસુઆ, તેની બેસણી છે કાળી;

ઉત્તર:—ખાખર.

દોહરો.

૩૦૫ એક નરે સ્ત્રી શોભતી, સ્ત્રીને વાલી અપાર;

ગળસ્થળે ચુંબન કરે, તે કહે રાજકુમાર.

ઉત્તર:—દોહરો.

કુંવરી કહે અકોટડી, તમે પુછિયું તેહ;

બીજું પુછો રાયજી, ઉત્તર આપું એહ.

અકોટડી અથવા તનોડો.

૩૦૬ દડવડતો આબ્યો ઘરમાંહી બેઠી હું ગુરજનમાં બ્યાંહી;
નીરખી પામી ઉર પરિતાપ, શું સખિ સજ્જનના સખી

ઉત્તર:—સાપ.

૩૦૭ તીજું તીજું તરકહું, જેને હાથ હાથ જેવડાં પાન;
આ વખાણું નહીં કહે, તેનો બાપ મુસલમાન.

ઉત્તર:—આહું.

છાપો.

૩૦૮ કાયા કૃષ્ણ સ્વરૂપ, સુધડ પણ સારો સૌથી;
ભોગી નરને નામ, રિઝે તે બેહેકે બહુથી;
પાંખડિયે પરવેશ, કરે અંતરિક્ષથી આપે;
પાંખી ગુણ ગણાય, પાય ખટની છે છાપે;
એ નર જેને અડકે નહિ, ભાવ ધરીને નવ બજે;
તે લાવ કંથ લેખા વિના, તો સુંદરિ સોળે સજે.

ઉત્તર:—ચંપાનાં ફુલ.

૩૦૯ સખી એક કૌતક બયો, મેરા સજ્જન કે ઘર પાસ,
તીન પૌં પૃથ્વી રહ્યા, ઝોર એક પૌં આકાશ.

ઉત્તર:—કુતરાની પેસાળ કરવાની રીત.

૩૧૦ છક્યો જોઈને પીન પયોધર, લલચ્યાણો જોઈ રંગિ અંગર;
કયો ઉચાર વિલોકીને વક, શું સજ્જના સખિ+

ઉત્તર:—આતક.

૩૧૧ ચંપા તુજમે તીન ગુણ, રૂપ રંગ ઝોર આસ,

એક તુજમે અવગુણ વસે, કે ભમર ન આવે પાસ.

ઉત્તર:—રાધા ચંપાની મા છે તેથી.

છાપો.

- ૩૧૨ (૧)કાળી નાર કુરૂપ, અનૂપમ ઓપે ઝાઝી;
મેંધી મેંધે મૂલ, ત્રણે પખ તેની તાજી.
નરથી ઉપજી નાર, અરણ્યમાં એતો નરખી;
મહિપ સભામાં માન, પવિત્ર પડિતે પરખી.
છાની રાખી જો છળ કરી, પ્રસિદ્ધ પોતે થાય છે;
શામળ કહે સ્વામી લાવજો, એ રાયાં શિર રાય છે.
(૨)ઉત્તમ પશુથી ઉપની, તે સાહેરતું કામ;
હું પુછું તુજ પડિતા, બોલો તેનું નામ.

ઉત્તર:—કસ્તૂરી.

- ૩૧૩ કેમ રોકાઈ રહ્યો તું વિહારી, અર્ધ રાત્રી લીધી શુદ્ધિ મારી;
હશે કરો ઝટ શાન્ત શરીર, શું સખિ સન્નનના સખિઃ

ઉત્તર:—સમીર.

- ૩૧૪ પાતળ પેટી ચો. મુખી, નારી નામે નામ,
જણો તો મોકલાવજો, નહીં તો ભમજો ગામે ગામ.

ઉત્તર:—ચુપતી.

છાપો.

- ૩૧૫ મસ્તક પાખી મૂખ, દિઠો મેં તેનો ડંમર;
શૂંઢાજો સમરથ, હસ્તિ નહિ કાળો ભંમર.
પ્રોહું દીસે પુંછ, લાંબિ એક પાસે ચોટી;
મેલ સમોવડ માત, મૂલ મર્યાદા મોટી.
આહાર અન્ન આપે નહિ. પેટ ભરી પાણી પિચે.
શામળ કહે વૃત ધણું કરે, કહો અરથ કારણ કિયે.

ઉત્તર:—પાણીનો કોસ,

- ૩૧૬ ધડી ધડી ધર ઠેકી આવે, વખ કવખ વીચાર ન લાવે;

ગણાના આદર તથા અનાદર, શું સખિ સજ્જનના સખિ+
ઉત્તર:—વાંદર.

૩૧૭ ચત્તી પડી નાર, ઉપર નાવલો બેઠો,
હલાવે બે હાથ માંહે પેમલો પેઠો.

ઉત્તર:—વણુકરનો કાંઠલો.

૩૧૮ એક અં નામની સ્ત્રી સાથે એક બાધ બેઠી હતી, તેને બીજી
બાધએ પુછ્યું કે આ અં નામની સ્ત્રી તમારે શી સગી
થાય છે? તેણે જવાબ દીધો કે:—

દાહરો.

સગપણ છે સાચું કહું, એ તું સાંભળ આપ;
તેનો સસરો નિત્ય ઠહે, મુજ સસરાને બાપ.
ભારે તમને પૂછે છે કે એ બો શું સગાં થાય?
ઉત્તર:—અં નામની સ્ત્રી પેલી સ્ત્રીના છોકરાની

વહુ થાય—એટલે બંને સાસુ વહુ થાય.

૩૧૯ એક મ્હડીમાં બેગી સોવે, મદ પીએ મતબાલા હોવે,
જળ બાલક કાનમે લાગા, તબ છોડ મ્હડીકું બેગી ભાગા.

ઉત્તર:—તોપનો ગોળો.

૩૨૦ ચડતાં તો સુધ યુધ વિસરાવે, જંઘ દાખતાં અતિ સુખ આવે;
બહુ બળવાન ઉમરનો થોડો, શું સખિ સજ્જનના સખિ+
ઉત્તર:—અશ્વ અથવા ઘોડો.

છાપો.

૩૨૧ (૧)નહીં નપુંસક નાર; નહીં નરને છે નામે;
અમૃત તુલ્ય આહાર કરતાં ન ઠરે ઠામે.
નિર્મળ નીર કરંત, પૂર્ણ ગુણ અપરમ પારી;
દુર્લભ જાણે દેવ, સકળ ગુણ શોભા સારી.
છે તત્ત્વ તેહ ત્રણ લોકમ, ભાવ્યશાળિ જન ભોગવે;
શામળ કહે તેથી નીપજે, જે જર ગાંઠે જોમવે.
(૨)કંથ ગચ્છતા બાગમાં દીકું દાચક માર, જેને વીશ પગને

લોચન બાર, હાલે ચાત્રે ને પુંછડી ચાર.

ઉત્તર:—શેરડી પીલવાનું કોલું.

૩૨૨ નામ દો અક્ષર ચારકો, બિના કાનો બિન માત,
સ્વજન તેરે મિલનકો ઓહી પુરૂષ કે હાથ.

ઉત્તર:—અન. જળ.

૩૨૩ નિશ દિન સ્થિર થૈ આગણુ રહે, તડકો ટાઢ સરવ તે સહે;
ભુખ ન લાગે જોતાં અક્ષ, શું સખિ સજ્જના સખિ.

ઉત્તર:—વૃક્ષ.

૩૨૪ કાગળ સરખો પાતળો, ચંદા સરખો ગોળ,
તેના અક્ષર ત્રણુ છે, પહેલો પ ને છેલ્લો ઉ.

ઉત્તર:—પાપડ.

૩૨૫ મને તમે ખાઓ છો, પણ જોતા નથી, ગજો છો. પણ
ચાવતા નથી, શરીરમાં દાખલ કરો છો, પણ હજમ કરતા
નથી, તમે મને દ્રમ્હારામાં લ્યો છો, પણ રાખી શકતા
નથી, અને તોપણ મારા વગર તમને ઘડી પણ ચાલતું
નથી. ત્યારે હું કોણુ ?

ઉત્તર:—શ્વાસ.

૩૨૬ ચરચર કંપાવે છે કાય, અસિ ઉઠાડે છાતી માંચ;
અધર ચીરિ નાંખે ધરિ ખંત, શું સખિ સજ્જનના સખિ

ઉત્તર:—હિંમત.

૩૨૭ જગત કરન જે દેવ છે ધરા પુખ્ત નહી દીશ,
તે જેપર વાહન કરે, તેનું ભક્ષ લેષશ.

ઉત્તર:--હંસ.

૩૨૮ અથાણામાં સોઈયે, તેને ધર પછવાડે જોઈયે,

તે બેઉનું એકજ નામ, કહો પડિત કે છોડો ગામ.

ઉત્તર:—કેરી, વાડ, કેરવાડું.

છાપો.

૩૨૯ વ્યંડળ મળી દશ વીશ, નપુંસક ટોળું કીધું;
સોયક નાની નાર, બંધને બાંધી લીધું;
નવરાવ્યું ધરિ નેહ, રૂદેમાં રાખિ રમાડ્યું;
પરમેશ્વરથી પ્રથમ, જુગતથી તેને જમાડ્યું;
તેનું જાતું સોઢો જમે, ગુણ તેના પણ સો ગણે;
શામળ એ સમસ્ત શોધશે, ઘટમાં જે ડહાપણ ધણે.

ઉત્તર:—પત્રાળું.

દોહરો.

ઊંચો આંખો શુભ વૃક્ષ તે, લુમે લડયડિયો,
એક ઘેનું આવી તાંહે, અર્ધ ભાગ તો હરિયો;
એક હતો માર્ગ માંહે, હાંસ મન તેણે કીધી,
તપન ઉપર તેર, તો કેરી તેણે લીધી;
ગઈ વેઠે દરબાર, એકસો ઉપર આઠ,
ધણીએ જાણી વાત, ઘેર લાવ્યો પચાસ;
બાકી કેરી જે રહી, આંગ વૃક્ષની સાથ,
ગણિતમાં તે થઈ પડી, પાંસેટ ઉપર પાંચ;
પડીત લેખું એ વાતનું, કરો ચતુર સુગણ,
કહો એ કેરી કેટલી, સિદ્ધ કરો પ્રમાણ.

ઉત્તર:—દોહરો.

પ્રત્યુત્તર વાત તણો, બાંધી રાખો ગાંઠ;
સર્વ મળી પાંચસો હતી, એંસી ઉપર આઠ.

એક વાવને ચાર મ્હો હતો, તેમાં અકેક મ્હો પર સામ સામા
બધે બ્રાહ્મણ બેઠો હતા. એવામાં એક માણસ ઘેરથી આવ્યો ને

તે વાવના પેહેલા પગથિયાથી ઉતરીને એક બાજુ એક બ્રાહ્મણને કેટલાક પૈસા આપ્યા, પછી માંહે નાહવા ગયો ને નાહીને ઉપર આવ્યો એટલે તેજ મ્હોના સામા પાર ઉપર એઠેલા બીજા બ્રાહ્મણને પેહેલા બ્રાહ્મણ જેટલા પૈસા આપ્યા. પછી બીજા મ્હો ઉપર ગયો ત્યાં એક બ્રાહ્મણને રહેલા પૈસામાંથી અગાઉ જેટલા આપ્યા, પછી માંહે નાહ્યો એટલે તે બમણા થયા તેમાંથી ચડતી વખત પાળ ઉપરના બીજા બ્રાહ્મણને સરખા પૈસા આપ્યા. પછી ત્રીજા મ્હો ઉપર ઉપર ગયો ત્યાં પેહેલા બ્રાહ્મણને અગાઉ જેટલા પૈસા આપ્યા ને પછી નાહ્યો એટલે રહેલા પૈસા ત્રમણા થયા તેમાંથી ચડતી વખતના બીજા બ્રાહ્મણને પણ સરખા પૈસા આપ્યા. પછી જે પૈસા રહ્યા તે લેઈ ચોથા મ્હો ઉપર ગયો, ત્યાં પેહેલા બ્રાહ્મણને બધાના જેટલા પૈસા આપ્યા, પછી માંહે નાહ્યો તે રહેલા પૈસા ચોગણા થયા તેમાંથી અગાઉ જેટલા તે પાળ ઉપરના બીજા એટલે આઠમા બ્રાહ્મણને આપ્યા તો પછી પાસે કાંઈએ રહ્યું નહીં, એટલે તે ચાલતો થયો.

ત્યારે બોલો એ ઘેરથી પ્રથમ કેટલા પૈસા લાવ્યો હતો, અને ૬ રોક બ્રાહ્મણને આપ્યા તે કેટલા?

ઢાહરો.

કવીજન કહે એ પ્રશ્નનો, ઉત્તર આપો સાર, કહો પૈસા એ કેટલા, લાવ્યો તો નિરધાર; તર્ક કરીને આવરે, ગુણો ગુણોત્તર રીત, હિસાબ તો એ સેલ છે, તમથી થાશે સિદ્ધ; મૂળ પૈસા એ શોધવા કૌતક સરખી વાત, દશકની માંચ ધારજો, આવી જાશે હાથ.

ઉત્તર:—તાા પૈસા લાવેલો, ને બધે પૈસા આપ્યા.

૧. અમે બાવન બાધ્યો છિયે. અમારી પ્રીતિ એક બીજા ઉપર એટલી બધી છે કે અમારામાંથી કોઈ અકસ્માતથી છુટા પડે તો અમે બધાં કામ કરવાને ના પાડિયે છિયે. તોપણ એક અમારો બાધ છે તે અમને એટલો બધો પ્યારો નથી, અને ધણી વખત અમે તેના વગર કામ ચલાવિયે છિયે, અમે બધા બાધ્યો છિયે. તોપણ કોઈ અમને બાઈ સમજે નહિ, કારણ કે અમે બધા તરેહ-

વાર આકારના અને તરહવાર રંગના હિયે. પણ અન્યથા એ છે કે આવા એકમેકથી જૂદા છતાં અમે સાથેના સાથેજ રહિયે છિયે, અને અમારા વડે તમારી મોજ અમારા એવા એકસંપમાંજ છે. તમારી ચાકરી અમે બળવિયે છિયે, તોપણ જાણે અમે ખાવાની ચીજ હોઇયે તેમ અમને માણસ જાત પ્રથમ ખૂબ ઝપાટા મારીને પછી કાપે છે. પણ ખુશાલી એટલીજ છે કે કાપવા છતાં પણ અમે આખા રહિયે છિયે. વાંચનાર, તું ગમે તો નાપાડ પણ હું ખચીત વિચારું છું કે તેં પણ અમને એવી રીતે ઘણીવાર કાપ્યા છે. સારે હું કાણુ તે તમે કહો?

ઉત્તર:—આવન પતાંનો ગંભીરો.

૨. ત્રણ પુરૂષો પોતાની બૈરિયો સાથે એક નદીના કિનારા ઉપર આવ્યા, અને તે સઘળાઓનો ઈરાદો બીજે પાર જવાનો છે. કિનારા ઉપર માત્ર એક નાની હોડી હતી જેમાં બે કરતાં વધારે માણસ બેસી શકે તેમ હતું નહીં. ત્રણે મરદો ઘણા અદેખા છે. માટે કોઇની પણ બૈરી બીજા મરદ સાથે આ પાર અથવા પેલે પાર રહે નહીં તેમ કરવું—પરંતુ જો તેને મરદ પણ સાં હોય તો બીજા મરદની કાંઈ ફિકર નહીં. હવે કયી રીતે પેલી હોડીમાં બેજે જણાં બેસી જાય તે કહો? હોડી હાંકનાર કોઇ નથી માટે તેઓ-માંથી કોઈને હોડી લાવવી તથા લઇ જવી પડશે.

ઉત્તર:—અ, બ, ક, એ ત્રણ જણ પોતપોતાની બૈરિયોને લેઇને આ પાર ઉભા છે. તેમાંથી અ ની બૈરી તથા બની બૈરી બે જણાં હોડીમાં બેસીને પેલે પાર ગયાં, એટલે અ ની બૈરી તેમાંથી ત્યાં ઉતરી પડી ને બ ની બૈરી હોડી હાંકીને પાછી આ પાર આવીને ક ની બૈરીને તેડી ગઇ. એટલે સામે પાર તણુ બૈરી અને હોડી થઇ અને આ પાર તણુ મરદો રહ્યા. પછી સામે પારથી ક ની બૈરી હોડી હાંકીને આ પાર આવી એટલે અ, બ, બંને જણ હોડીમાં બેસીને પેલે પાર પોતાની બૈરિયો છે ત્યાં ગયા, એટલે અ,

ને, તું જોડું પેલે પાર થયું ને હોડી પણ તેમની પાસે રહી. પછી
 બ તું જોડું હોડી ઢાંકીને આ પાર પાછું આવ્યું, એટલે આ પાર
 બ, ક, તું જોડું થયું. તેમાંથી બ, ક, છડે છડા હોડીમાં બેસીને
 પેલે પાર ગયા કે જ્યાં અ તું જોડું હતું. હવે અ ની બૈરી હો-
 ડીમાં બેસીને પાછી આ પાર આવી બ ની બૈરીને તેડી ગઈ અને
 બને ઉતરી પડ્યાં. પછી ક હોડીમાં બેસીને આવીને આ કાંઠેથી
 પાતાની બૈરીને તેડી ગયો.

